

Pillanatfelvétel Szász Endre festőművész és grafikus életéből ^[1]

„Húszéves ellenségeim vannak. Akár hiszi, akár nem, hiányoznak.”

„Szász Endre második éve tartózkodik Kanadában, s ez alatt rendkívül jó hírnévre tett szert, nemcsak Kanadában, de az USA-ban és Mexikóban is. Több százra tehető azoknak a képeknek a száma, amelyet megfestett, különböző galériákon keresztül kiállított, és az itteni körülményekhez képest nagyon magas áron értékesített. [...] Felajánlotta, hogy a Torontó-i rezidenciáját térítés nélkül a magyar államnak ajándékozza. (Ha nem fogadható el, odahaza forint elszámolásban lehet rendezni. A ház értéke kb. 150 ezer dollár.) Egy cserével így megoldást nyerne a nagyköveti rezidencia problémája.”

Bevezető

Szász Endre a magyar képzőművészet világhírnévre szert tett művészegyénisége már életében legendává vált. Tehetsége mellett színes egyénisége és kalandos életpályája is hozzájárult ahhoz, hogy nemcsak hazánkban, de külföldön is nagy elismertségnek és tiszteletnek örvendett. Sokrétű művészeti tevékenységével kiemelkedik pályatársai közül. Alkotói munkássága több évtizedet fog át, művészetének újszerűsége, külföldön elért látványos sikerei azonban heves vitákat váltottak ki nemcsak a hazai, de a külföldi művészettörténészek, műértő kritikusok körében is. Sajátos világot, utánozhatatlan stílust teremtett, melyet nem lehet irányzatok bilincseibe verni. Mindent elért, amit a nyugati világban egy képzőművész elérhet, nevét Salvador Dalival és Picassóval együtt emlegetik.

Szász Endre 1926. január 7-én, Csíkszeredán, Erdélyben született. Gyermekkorát is itt töltötte, életének meghatározó élményeit az erdélyi, illetve dunántúli táj és a családi közeg kínálta. Édesapja Szász Béla orvos, édesanyja Szuszenka Erzsébet. Édesanyja családjától örökölhette tehetségét. Gyermekkorától kezdve természet után rajzolt. Marosvásárhelyen érettségizett, itt került kapcsolatba Erdély akkori szellemi vezetőivel, Kós Károlyval, Szolnay Sándorral, Nagy Imrével, akik felismerték tehetségét és segítettek. Tanára Bordy András volt, aki első kiállítását is szervezte. A fiatal Szász Endre érdeklődése kezdetektől az erdélyi élményvilágból, a falu, az egyszerű emberek, a természet és az állatok iránti érdeklődésből táplálkozott.

A háború végén, 1946-ban áttelepült Magyarországra, s Budapesten, a Képzőművészeti Főiskolán megkezdte tanulmányait. A diákok egy része a főiskolai tanárok, Bernáth Aurél és Szőnyi István művészetének befolyása alá kerültek. E főiskolai mesterek búvköre, a Gresham kör művészete, a posztnagybányai festészet kiutat, védelmet és menedéket jelentett sok fiatal festő számára. Szász Endre nem élt ezzel a lehetőséggel. Tartósan nem került osztályfőnöke, Szőnyi hatása alá sem. 1949-ben - tanulmányai befejezése előtt - távozott a főiskoláról, „kimenekült az életbe”.

Pályáját „reklámgrafikával” kezdte. Legkorábbi megbízásai alkalmi eseményekre készült transzparenszek voltak (május elsejei felvonulások üzemi dekorációi, Sztálin, Rákosi és Lenin fejek, szovjet filmek plakátjai az Uránia moziban).

1950-ben koholt vádak alapján fegyverrejtegetés vádjával tíz év börtönre ítélték, de egy év múlva szabadult. Ez után könyvillusztrátorként kereste kenyerét, hogy anyagi nehézségein úrrá legyen. Több száz könyvet illusztrált, tollrajzai és rézkarcai széles körben ismertté váltak. Ekkor alakította ki stílussteremtő vonalrajzait, amelyekkel számos díjat nyert külföldön. Az '50-es évek második felétől készítette sajátos, puha felületeket létrehozó, hidegtű technikával készült rézkarcait. E művei olyan sikereket értek el, hogy egyre több megrendelést kapott a könyvkiadóktól. Több műve magyar és nemzetközi elismerést kapott. Illusztrátori tevékenységét 1959-ben Lipcsében, a Nemzetközi Könyvművészeti Kiállításon aranyéremmel, 1966-ban ugyanitt ezüstéremmel díjazták. Az ő képeivel jelentek meg Villon, Balassi Bálint és Heine versei. Legnagyobb sikerét *Omar Khajjám* Rubájait című verseskötetének magyarra fordított kiadásához készített rajzaival érte el, ami 1964-ben a British Múzeum nemzetközi pályázatán bekerült a világ legszebb harminc könyve közé. Külföldi sikerei elismeréseként 1965-ben Munkácsy díjat kapott. Kidalgozott egy sajátos, csak rá jellemző festészeti technikát. A Medicor Orvosi Műszergyár számára ezzel a technikával készült naptára tette országszerte ismertté a nevét.

Ebben az időszakban alakult ki egyéni művészeti stílusa, a jellegzetes Szász Endre kompozíció, elvont, erősen stilizált alakokkal, amelyek fő motívuma a művészi fantázia szülte, szemben álló félalak. Alakjainak fontos stílusbeli sajátossága a hosszú nyak és a vállak, az arcok keskeny nyújtottsága. Különleges találmánya, hogy a kompozíció csúcspontját megkettőzte az arc és a fejre illesztett különleges motívumok segítségével. E típusok fokozatosan kristályosodtak ki, és évtizedeken keresztül tárházát képezték a jellegzetes Szász-kompozícióknak: sárkányok, lebegő halak, kiszáradt fatörzsek, vak házak, kihalt városok. E kettős középpontú portrémegoldások valószínűleg a Szász által kedvelt keleti illusztrációkból születtek, melyek lényegében emblémák, elvont tulajdonságok megszemélyesítői. Szász Endre nem mezteleníti le alakjait, hanem éppen az ellenkező módszerrel él: felöltözteti és felékesíti, figuráit mintegy megkoronázza.

Szász Endre - Férfi portré

(Forrás: [2])

A hatvanas években díszlettervező-dekoratorként dolgozott a Filmgyárban. Látványtervezője volt az *Egri csillagok* című filmnek. Tervezett színházi és filmes díszleteket, valamint jelmezeket. Grafikai munkássága mellett ekkor főleg festészettel foglalkozott, s rövid időn belül festményeivel is sikereket ért el. 1964-ben és 1967-ben a budapesti Dürer Teremben, 1964-ben Szegeden, 1965-ben Bulgáriában, 1967-ben Olaszországban és Berlinben, 1969-ben a Derkovits Teremben állította ki alkotásait. Szerepelt több európai fővárosban, az 1960-as Velencei Biennálén, továbbá a brnói, a Sao Paulo-i grafikai biennálékon.

Egri csillagok (1968)

A kiállításokon elért sikerei ellenére, elképzelései és vágyai által hajtvá elindult a nagyvilágba szerencsét próbálni . 1971-ben érvényes magyar útlevéllel hagyta el az országot, akkori feleségével, Szász Lulával. *(Lásd erről Szász Endre kérvényét és a Művelődésügyi Minisztérium 1970. december 19-ei keltezésű határozatát!)* Felesége volt a menedzsere, aki minden összeköttetését, ismeretségét, manőken múltjában szerzett tapasztalatait felhasználta, galériákat keresett fel férje képeivel, tárgyalt a műkereskedőkkel, kiállításokat szervezett, élénk társasági életet élt, hogy minél többen megismerjék a Szász Endre nevet. 1971-től huzamosabb ideig távol élt hazájától. Magyar állampolgárként először Torontóban, majd Los Angelesben telepedett le, és szerzett világhírnevet magának. Komoly egzisztenciális sikereket ért el, miközben hazájában „giccsgyanúsként” támadták alkotásait. Nevét, munkáit világszerte megismerték, és megszerették. Szász Endre jellegzetes allegorikus fejdísz viselő barokk nőalakjait, az általa tervezett porcelánokat, ékszereket, bútorkat és kristályokat Európa számos fővárosán kívül Torontóban, Montrealban, Vancouverben, New-Yorkban, San Franciscóban, Los Angelesben, Mexikóban, Tokióban, Johannesburgban és Ammánban megrendezett kiállításokon is megcsodálhatták az érdeklődők. Sorsát nemcsak a magyar, de a kanadai és az amerikai újságok is figyelemmel kísérték, beszámoltak kiállításairól, adományairól, életének alakulásáról. Életét luxuskörnyezetben, sztárok, elismert művészek és tudósok társaságában töltötte. A sikeres világkarrier ellenére végleg hazatért, de már a '80-as évektől gyakran itthon tartózkodott, amit nagyszabású hazai munkái is tanúsítanak. Megfestette az újonnan elkészült Győri Nemzeti Színház előcsarnokának arany-fehér porcelánfalait, részt vett a Hollóházi Porcelángyár Stúdiójának megalapításában, ahol vázákat, dísz tárgyakat tervezett, szőnyeget készített a soproni szőnyeggyárnak. Keze nyomát őrzi a budapesti 3-as metró Dózsa György úti megállójában Dózsát ábrázoló tűzzománc alkotás, az ő porcelán faliképe díszíti az 1996-ban épült hollóházi Istványi Ferenc Általános Iskola auláját, valamint a miskolci megyeháza Szász-termében látható hatalmas falképek és a Miskolci Egyetem auláját díszítő muráliá, a Tudás fája is az ő alkotása. 1983 márciusában nagy visszhangot kiváltó tárlatot rendeztek munkáiból a Vigadó Galériában.

A tudás fája

A Miskolci Egyetem aulájában található 62 négyzetméteres porcelánkép

Hazatérése után előbb Sopronba költözött, majd a Somogy megyei Várdán telepedett le. Romos állapotban megvette a Somssich-Matulay család hajdani kastélyát, amelyet eredeti állapotában felújíttatott, és több száz különleges fával és cserjével ültette be. Életének utolsó szakaszát Várdán töltötte, ahol aktív közéleti tevékenységet folytatott: díszelnöke volt a Várdai Ifjúságért és Polgárokért Egyesületnek, író-olvasó találkozókat, kiállításokat, képzőművészeti táborokat szervezett. Várdán rendkívüli elismerés és szeretet övezte. 2002-ben Várda Község Diszpolgára címmel ismerték el munkásságát. Állandó kiállítása van a községben és a várdai lakosság őrzi és ápolja emlékét. Életművét a Somogy Megyei Közgyűlés *Örökségünk Somogyország Kincse* kitüntető címmel ismerte el 2009. január 7-én. Szász Endre munkásságát a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztí keresztje (1992) és a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje (polgári tagozat, 2003. augusztus 20.) kitüntetéssel ismerték el, amit két nappal korábban, augusztus 18-án, a mosdósi Tüdő és Szívkórházban bekövetkezett halála miatt már nem tudott átvenni. Posthumus „Örökségünk Somogyország Kincse” elismerésben részesült.

Kanadai évek

Forrásközlésünkben a Magyar Országos Levéltárban található néhány forrás segítségével Szász Endre életének Kanadában töltött néhány részletét, egy-egy mozzanatát mutatjuk be. Az életéről eddig megjelent könyvek, a művész visszaemlékezéseinek, élményeinek és anekdotáinak lejegyzésével a színes egyéniség megragadását tartották fontosnak, tevékenységéhez, művészetéhez fűződő eredeti levéltári dokumentumok azonban még nem láttak napvilágot. Teljes művész munkásságának bemutatására nem vállalkozhatunk, csak ízelítőt adunk életének Kanadában töltött időszakából.

Említettük, hogy Szász Endre a Művelődésügyi Minisztérium engedélyével tartózkodott Kanadában. A kanadai magyar nagykövetség kezdeményezésére 1972 októberében Bartha János nagykövet felkérte a Torontóban tartózkodó Szász Endre festőművészt, hogy működjön közre Petőfi Sándor születése 150. évfordulójának torontói megünneplésében. Szász Endre tevékenységét a nagykövetség pozitívan értékelte. Véleményük szerint Szász Endre fontos kulturális missziót teljesít, élvezzi „a legbefolyásosabb körök bizalmát”, és besegít a nagykövetség munkájába. Szász Endre vállalta a megismertető feladatot, hogy Petőfi legismertebb verseihez képillesztrációkat készítsen, és Petőfiről előadást tartson magyar nyelven, tolmács segítségével a nagykövetség elképzelése és intenciói alapján. Az elképzelés megvalósítása előtt kikérték a Konzuli Főosztály és a Sajtófőosztály véleményét. Mindkét főosztály messzemenően támogatta a nagykövetség kezdeményezését és javaslatát, mivel az „belevág a Kanadával kapcsolatos kulturális elképzeléseinkbe,” azonban kérték, hogy a Művelődésügyi Minisztérium és a Kulturális Kapcsolatok Intézetének (KKI) véleményét is hallgassák meg az ügyben. A Kulturális Kapcsolatok Intézete - a Külügyminisztérium kérésére - tájékozódott a minisztériumban Szász Endre személyéről. A kapott információk alapján a KKI és a minisztérium egyetértett a javaslattal, és nem fogalmazott meg ellenvéleményt. Megállapították, „Szász tehetséges festő és grafikus és már más esetben is készített képillesztrációkat Petőfi verseivel kapcsolatban”, „Szász Endre itthoni illusztrátori tevékenysége [...] biztosítékot nyújt arra, hogy színvonalas, a Petőfi évfordulóhoz méltó kiállítást fog rendezni Kanadában”, ugyanakkor a „Szász-grafikák színesebbé tehetik a Petőfi évfordulót, és emelhetik annak színvonalát”. Mindezen pozitív vélemények ellenére „Nem tanácsoljuk [...], hogy nevezett előadásra kérjék fel, mert erre alkalmatlannak tartjuk.” Az indokok között szerepelt, hogy „Szász Endre csapongó fantáziája, sokszor eredetiszerű ötletei, sok pesti szóhasználata” vitathatóvá teszi az előadás színvonalát, és megnyugtatóbbnak tartanák, ha a kiállításra előadás nélkül kerülne sor. Komornik Zoltán, a KKI főosztályvezetője a kapott információkat eljuttatta a Külügyminisztériumba.

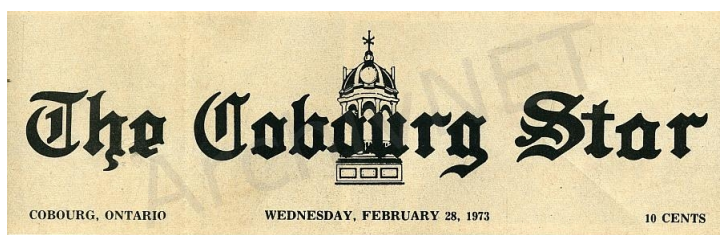
A Művelődésügyi Minisztérium határozata Szász Endre kanadai munkavállalásáról

Jelet: MOL XIX-I-4-m-1.tétel-91808-1970.

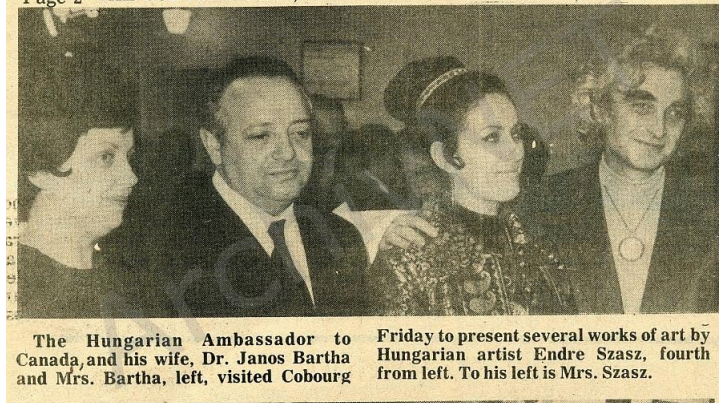
A Petőfi évfordulót számos helyen megünnepezték Kanadában, így Torontóban is - Szász Endre előadása nélkül. Közülük a legjelentősebbet, 1973. június 7-én az ottawai Nemzeti Kulturcentrum (National Arts Center) nagyszalonjában tartották a magyar nagykövetség rendezésében, amelyen bemutatták Szász Endre 30 képből álló Petőfi verstémákra festett olajfestmény sorozatát is.

Egy másik dokumentum szerint Szász Endre kanadai tartózkodásának kezdetén több alkalommal foglalkozott a hazatérés gondolatával. 1972 őszén hazatérése sürgőssé vált, mivel egészségi állapota megromlott, egyik szemét meg kellett operáltatnia. Emiatt kérte útlevelének újbóli meghosszabbítását és hazatérésének engedélyezését „függetlenül attól, hogy a hatóságaink engedélyezik-e a további kanadai tartózkodását” vagy sem. Szász Endre mindenképpen haza akart utazni, bár további elképzelése volt „néhány évet a földrészen úgy eltölteni, hogy közben hónapokon át Magyarországon is dolgozna”. A kérés gyakorlatilag a kétféle életre vonatkozott. 1972-ben kérte, hogy ingóságait és két személygépkocsiját vámmentesen hazavihesse. Az engedély megadásának ellentételeként felajánlotta a magyar államnak a kb. 150 000 \$ értékű torontói házigatlanát. A torontói ingatlanátvitel ügyében komoly polémia bontakozott ki a nagykövetség és a Külügyminisztérium között, mivel nem volt ismeretes, hogy Kanadában milyen feltételek mellett ruházható át magánszemély ingatlanulajdona külképviseletre. A

Pénzügyi és Tervosztály az ingatlanátvitel ügyének jogi vonatkozásait nem ismerte, ezért az ügyet áttették a Nemzetközi Jogi Osztályhoz. Kiderült, semmilyen kanadai törvény nem tiltja az ajándékozást, csak új ingatlan vásárlásához szükséges a kanadai külügyminisztérium jóváhagyása. E bonyolult helyzetben a nagykövetség azzal a javaslatl állt elő, hogy megfelelő szinten elvi döntést hozzanak a Szász Endre által felvetett egyes kérdésekre. Ottawában közölték Szász Endrével, hogy 1972 év végéig térjen haza gyógykezelése céljából, és felgyógyulásáig majd „valamilyen módszert találunk, ami biztosítja, hogy kiutazhasson kiállításokra és festés céljából is”. Hozzájárultak ingóságai vámmentes hazaküldéséhez és felajánlott háza átvételéhez. A nagykövetség javasolta, hogy „viszonylag nagy összegű megtakarított pénzét a magyar rendeletek szerint utalja át”.

Page 2 THE COBOURG STAR, WEDNESDAY, FEBRUARY 28, 1973.

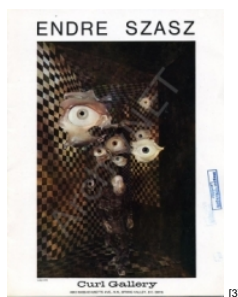
Híradás a cobourgi galéria megnyitójáról

Jelzet: MOL XIX-J-1-Kanada-001005/8-1973.

1972-ben Szász Endre nemcsak házingatlanát ajánlotta fel a magyar államnak, hanem saját eszközeivel tevékenyen hozzájárult ahhoz, hogy a Kanadában fellelhető magyar ereklyéket festményeiért cserébe visszaszerezze a magyar államnak. Ezek közé tartozott például egy XVII. század első felében készült, 27 darabból álló térképészeti ritkaság, amelyet visszaszerzett, és képéért cserébe a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozott. De megemlíthetünk egy nagy értékű, eredeti Kőlcsey kéziratot is, amit eljuttattak a Petőfi Irodalmi Múzeumnak.

Békegesztus?

Szász Endre kanadai tevékenységére az Egyesült Államokban is felfigyeltek, ezt bizonyítja Bartha János nagykövet 1973. január 23-án kelt szigorúan titkos feljegyzése. A feljegyzés szerint Szász Endre festőművészt a Fehér Ház illetékes kulturális tisztviselője megkereste, és felkérte, hogy márciusban ajándékozzon egy béketárgyú festményt Nixon amerikai elnöknek. Szász Endre minderről tájékoztatta a nagykövetet, és véleményt kért a kérés teljesíthetőségéről. Elképzelése szerint egy „a háborútól fáradt” című festményt szeretne készíteni, melyet a közeljövőben el is készít. A nagykövet kérte Szász Endrét, hogy ne kötelezze el magát, mivel a magyar hivatalos szervek véleményét ki kell kérni, és javasolta a washingtoni nagykövet tájékoztatását az ügyről. A felmerült kérdések tisztázása érdekében Ilyés András, az ügy előadója - utóbb figyelmen kívül hagyott - feljegyzést készített az ügyről. Véleménye szerint a táviratból egyértelműen kiténik, hogy amerikai kezdeményezésről van szó, melynek célja, hogy Nixon elnök személyét „ily módon is a vietnami béke megteremtőjévé avassa”. Feltételezte, hogy az amerikaiak más irányban is kifejtenek ehhez hasonló akciókat az amerikai politika és Nixon elnök népszerűsítése céljából. Ilyés szerint „helytelen lenne a vietnami békéhez kapcsolódó festmény Nixonnak ajándékozása”, melyet politikai szempontok, és Nixon elnöknek a vietnami háborúban játszott szerepére hivatkozva ellentett. Érdekesnek tűnik Nagy János külügyminiszter-helyettesnek az előadóíven kézírással írt megjegyzése, ami egyúttal a vezető képzőművészeti járatlanságát is bizonyítja: „Így nehéz dönteni. Ki az a Szász Endre? Mióta és miért van kint? [...] Mi róla itthon a politikai és művészi vélemény?”.

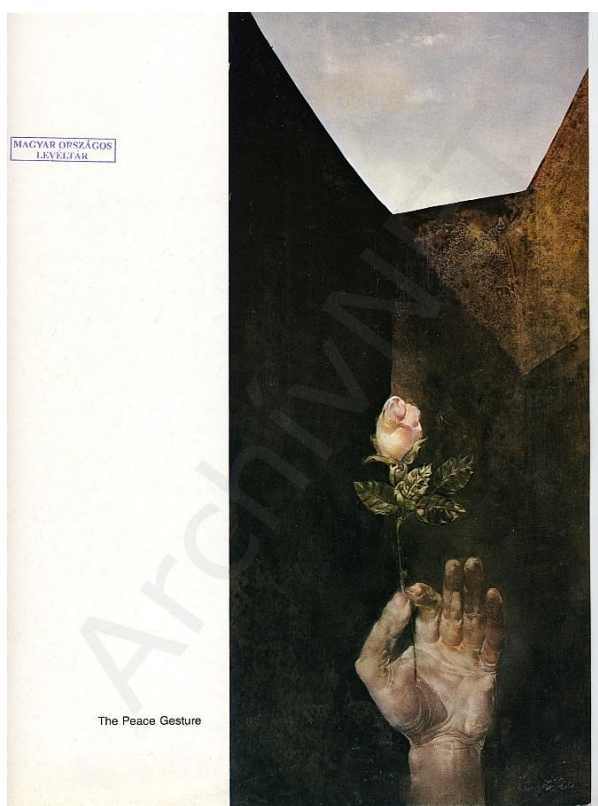

[Képgaléria megtekintése](#) [3]

A Curl Galéria katalógusa

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Kanada-001005/8-1973.

Szász Endre alternatív megoldásként ajánlotta, hogy a Fehér Ház számára külön képet fest *Sakkjáték* címmel, amely - véleménye szerint - kifejezné, hogy a „végső győzelem nem kétséges a két társadalmi rendszer harcában.” Ha ez nem felelne meg, akkor felajánlja amerikai kiállításain már szerepelt *Háborúban elfáradt* című festményét, amely „egy sötét színekkel festett, elgyötört arcú öregembert ábrázolna és kifejezné az emberiség iszonyú szenvedéseit, melyet a háborúk okoznak”. A nagykövetség, témáját tekintve a *Sakkjáték* című elfogadását ajánlotta, azzal a kikötéssel, hogy „Szász [Endre] alapos felkészítése, illetve eligazítása” szükséges, de a Külügyminisztérium a *Rózsát tartó kéz* című alkotás mellett döntött. Ez megegyezett a Fehér Ház egyik illetékese által javasolt képpel, ami szerepelt Szász Endre készülő washingtoni kiállításának anyagában, s amit az amerikaiak „Békegestus” („The peace gesture”) címmel láttak el. A magyar Külügyminisztérium egyúttal ragaszkodott a festmény eredeti címéhez. (A festmény fotóját, más - a Curl Gallery kiállítási prospektusán található - alkotásokkal együtt, mellékeljük.)

A Rózsát tartó kéz a Curl Galéria katalógusában

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Kanada-001005/8-1973.

Ugyanakkor utasították a nagykövetséget, hogy Szász Endre „a felajánlás megtételekor mondja meg a festmény címét, és hárítsa el a festmény címének megváltoztatására irányuló törekvéseket.” A Külügyminisztérium fontosnak tartotta, ha Nixon elnök elfogadja az ajándékot, akkor „az átadás megfelelő légkörben, a magyar és amerikai népek közötti kapcsolatok jegyében történjen”. Szász Endre pedig attól félt, hogy „a festményébe mást magyaráznak bele, mint amit ő fejez ki”, ezért a rózsát tartó kezet újra megfestette „reprezentatívabb formában”.

Bartha János ottawai nagykövet 1975. március 14-én készült jelentésében beszámolt arról, hogy Szász Endre 1975. február 22-én rádióinterjút adott a torontói magyar rádióban, melyben „nyíltan, bátran állt ki a szocialista Magyarország mellett annak ellenére és annak tudatában, hogy a nyílt elkötelezettség sok szempontból megnehezítheti életét, munkáját Kanadában”. A jelentéshez mellékelte interjúszövegéből kiderül, hogy hasonlóan nyilatkozott a torontói magyar emigrációval szemben is. A riportot Márffy Loránd emigráns riporter készítette Szász Endrével a Hungarian Magyar Rádióban. Ugyanezen jelentés arról is tudósít, hogy a Népszabadság 1975. január 8-ai számában megjelent egy glossza Rózsa László tollából, mely szerint, ha egy-két órára is, de elvették Szász Endre útlevelét, ami „bizonyos kételyeket keltett otthoni megítélésében”. Bartha nagykövet értékelése szerint Szász Endre megítélésénél elsősorban meglévő pozitívumait kellene figyelembe venni, nem pedig esetleges emberi hibáit felróni. Kéri, hogy az illetékes kulturális vezetők közül valaki adjon hangot elismerésének, mert „Szász Endrével továbbra is hasznos volna úgy foglalkozni, hogy még szorosabbra fűzzük a Magyarországhoz való kötődést, mintsem egy elhamarkodott »megregulázással« esetleg távolítani őt”. Leszögezi, hogy „A politikailag ellenséges jobboldali emigráció bizonyos hatása alatt álló művészek [...] a magyar szervek segítségére, támogatására van szüksége, nem pedig arra, hogy csak negatívumait hangsúlyozzuk”.

A fent ismertetett néhány levéltári irat felvillantja előttünk Szász Endre alakját, s bepillantást engednek a Kanadában eltöltött életének mindennapjaiba. E források is bizonyítják, hogy egyénisége, festészeti és grafikai munkássága különös része a magyar képzőművészetnek és a művészeti életnek.

A levéltári dokumentumokat a Magyar Országos Levéltár Külügyminisztérium TÜK iratok, Művelődésügyi Minisztérium TÜK iratok, Művelődésügyi Minisztérium Simó Jenő miniszterhelyettes, valamint a Kulturális Kapcsolatok Intézete TÜK iratok anyagából válogattam.

A sok ismétlődő jellegű levelet tudatosan hagyjuk benne a forrásközlésben, ezek ugyanis tükrözik a korszak fölösleges, mindent túlbiztosító bürokráciáját, ilyen értelemben Szász nemcsak a kanadai magyar nagykövetségnek, hanem a külügy több osztályának és a Művelődésügyi Minisztériumnak is bőségesen adott munkát.

Források

1. Szász Endre és a Petőfi ünnepek Kanadában

a.

FELJEGYZÉS I.

Szigorúan titkos!

1972. okt[óber] 20.

Ottawa

Konzuli Osztály, Területi Osztály és Sajtóosztály figyelmébe:

Otthon jól ismert Szász Endre festőművész, kérésünkre felajánlotta hathatós segítségét a Petőfi évforduló torontói megszervezésében. Egy jó Galériában, Torontóban egy Petőfi legismertebb verseihez nagyszámú képillusztrációt készítene, és azt a mi elképzelésünk szerinti időtartamra bemutatná. Vállalja továbbá egy Petőfiről szóló előadás megtartását magyar nyelven, tolmács segítségével. Ez alkalommal a sajtó, televízió részvétele biztosítottnak látszik. Mielőtt továbblépnénk, a kérdésben kérem a központ állásfoglalását.

Küldte: B[artha János nagykövet]

***

A Konzuli Főosztály megjegyzése:

Támogatjuk a nagykövetség kezdeményezését. Úgy ítéljük meg azonban, hogy ez esetben a döntésre és intézkedésre az V. Területi Osztály és a Sajtóosztály illetékes.

Budapest, 1972. október 26.

[olvashatatlan aláírás]

A Sajtóosztály megjegyzése:

Mi is támogatjuk a nagykövetség kezdeményezését, és javasoljuk, hogy az V. T[erületi] O[osztály] tájékoztassa erről a KKI-t.

Bp. 1972. 10. 27.

Ba [aláírás]

***

Szigorúan titkos!

Petőfi évforduló Torontóban

00940/11/1972.

Kulturális Kapcsolatok Intézete

Komornik Z[oltán]

főosztályvezető elvtársnak

Budapest

Ottawai nagykövetségünk jelentette, hogy Szász Endre, Torontóban tartózkodó festőművész felajánlotta segítségét a Petőfi évforduló ottani megszervezésében. Egy ismert torontói galériában Petőfi legismertebb verseihez nagyszámú képillusztrációt készítene, és azt a mi elképzelésünk szerinti időre bemutatná. Vállalja továbbá egy Petőfiről szóló előadás megtartását magyar nyelven, tolmács segítségével. Ez alkalommal sajtó és televízió részvétele is biztosra vehető.

A Külügyminisztérium egyetért az ottawai nagykövetség kezdeményezésével és javaslatával. Kérjük, állásfoglalásukat velünk közölni szíveskedjék, hogy nagykövetségünknek mielőbbi választ tudjunk adni.

Budapest, 1972. november 17.

(Várkonyi József)

főosztályvezető

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Vegyes-4-765-00940/11-1972. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

b.

Művelődésügyi Minisztérium

Képzőművészeti Osztály

Gádor Endre osztályvezető

elvtársnak

Budapest

Kedves Gádor Elvtárs!

A Külügyminisztérium támogatólag továbbította az ottawai nagykövetségünk jelentését, amelyben Szász Endre Torontóban tartózkodó festőművész felajánlotta segítségét a Petőfi évforduló ottani megszervezésére. Szász egy ismert torontói galériában Petőfi legismertebb verseihez nagyszámú képillusztrációt készítené, és azt a mi elképzelésünk szerinti határidőre bemutatná. Egy Petőfiről szóló előadás megtartását is vállalná, amelyre a sajtó és televízió részvétele is biztosra vehető.

Intézetünk egyetért az ottawai nagykövetség kezdeményezésével és javaslatával. Kérjük, szíveskedjenek állásfoglalásukat velünk közölni, hogy nagykövetségünknek mielőbb választ tudjunk adni.

Budapest, 1972. november 21.

Eltársi üdvözléssel:

(Komornik Zoltán)

osztályvezető

Jelzet: MOL XIX-I-4-d-0018/84-1972. (Magyar Országos Levéltár, Művelődésügyi Minisztérium, TÜK iratok)

c.

KULTURÁLIS KAPCSOLATOK INTÉZETE

II. Területi Főosztály

SZIGORÚAN TITKOS!

Ikt. sz.: 0066/9-2/72.

Külügyminisztérium

Várkonyi József főosztályvezető

elvtársnak

Budapest

Kedves Várkonyi Elvtárs!

A Külügyminisztérium kérése alapján tájékozódunk a Művelődésügyi Minisztériumban Szász Endre torontói festőművész személyével kapcsolatban. A kapott információ szerint Szász tehetséges festő és grafikus, és már más esetben is készített képillusztrációkat Petőfi verseivel kapcsolatban. A Szász-grafikák színesebbé tehetik a Petőfi évfordulót, és emelhetik annak színvonalát. Nem tanácsoljuk viszont, hogy nevezett előadásra kérjék fel, mert erre alkalmatlannak tartjuk.

Budapest, 1972. november 27.

Eltársi üdvözléssel:

(Komornik Zoltán)

fosztályvezető

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Kanada-4-765-003632/1-1972. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

d.

SZIGORÚAN TITKOS!

0018/84-2/1972.

Kulturális Kapcsolatok Intézete,

Komornik Zoltán főosztályvezető elvtársnak,

Budapest

Kedves Komornik Elvtárs!

Szász Endre torontói Petőfi kiállítására vonatkozó levelükre közöljük, hogy a kiállítással örömmel egyetértünk, Szász Endre itthoni illusztrátori tevékenysége úgy érezzük, biztosítékot nyújt arra, hogy színvonalas, a Petőfi évfordulóhoz méltó kiállítást fog rendezni Kanadában.

Petőfiről szóló előadásával kapcsolatban már több kételyünk van. Szász Endre csapongó fantáziája, sokszor eredetieskedő ötletei, sok pesti szóhasználata véleményünk szerint vitathatóvá teszi az előadás színvonalát. Ez ugyan nem képzőművészeti téma, de magunk részéről megnyugtatóbbnak tartanánk, ha a

kiállításra előadás nélkül kerülne sor.

Budapest, 1972. november 27.

Eltársi üdvözléssel

(Gádor Endre)

osztályvezető

Jelzet: MOL XIX-I-4-d-0018/84-1972. (Magyar Országos Levéltár, Művelődésügyi Minisztérium, TÜK iratok)

e.

Szigorúan titkos!

003632/1972.

Szász Endre ügy

Boros Róbert főosztályvezető h. elvtársnak,

Művelődésügyi Minisztérium

Budapest

Szíves tájékoztatásul mellékelten megküldöm ottawai nagykövetségünk tárgyban jelentése másolatát, valamint a kanadai sajtóban Szász Endréről megjelent cikkek fotókópiáit.

Nagykövetségünk a jelentésben ismét említést tesz arról, hogy Szász Endre képíllusztrációkat készítene Petőfi verseihez az évfordulóval kapcsolatban, valamint előadás tartására is vállalkozna. Erről a javaslatról a KKI-t korábban értesítettük és a KKI véleményét nagykövetségünknek december 12-én továbbítottuk. A KKI egyetért azzal, hogy Szász Endre képíllusztrációkat készítse, ugyanakkor nem tanácsolja, hogy a nevezettet előadások tartására felkérjük.

A fenti állásfoglalással egyetértünk és ennek alapján küldtünk utasítást ottawai nagykövetségünknek.

Budapest, 1972. december 14.

(Várkonyi József)

főosztályvezető

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Kanada-4-765-003632-1972. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

2. Hazatérési tervek, útlevelekérelem - ajándékok a magyar államnak

a.

Ügyiratszám:

KÜLÜGYMINISZTERIUM

Tárgy:

1616-172

Szász Endre festőművész ügye

Címzett: Művelődésügyi Minisztérium

Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya

Boros Róbert főosztályvezető helyettes

Budapest

Ottawai nagykövetségünk ügyvivője Baranyi Gyula elvtárs meglátogatta Torontóban Szász Endre festőművészt.

Szász Endre a Művelődési Minisztérium Képzőművészeti Osztálya 8731. számon kiállított engedélyével egyéves szerződést kötött a torontói Aurora Art Gallery-vel, amely most jár le. Az intézmény vezetője a szerződés meghosszabbítására tett javaslatot, amelyhez a hazai hatóságok engedélye szükséges. A nagykövetség jelentése szerint:

„Szász Endre az elmúlt egy év alatt a magyar képzőművészetnek nagyon jó propagandistája volt, egyetlen festő, beleértve a kanadai festőket is, nem ért el hozzá hasonló szakmai és anyagi sikert.

Szász kanadai tevékenysége anyagilag is hasznos lenne a magyar államnak, vállalkozott arra, hogy évi keresetéből 150 000 dollárt, vagy többet is hazautal az illetékes szervezetnek.

Szász Endre kanadai magatartása, viselkedése politikailag sem káros, több esetben szólították fel disszidálásra, de mindig kitért amellett, hogy ő magyar festő, s csak vendégként tartózkodik Kanadában.”

Fentiek alapján a Külügyminisztérium támogatja a nagykövetség javaslatát, hogy az illetékes hatóságok engedélyezzék Szász Endre kint tartózkodásának és munkavállalásának meghosszabbítását.

Tájékoztatásul közöljük, hogy ottawai nagykövetségünk távirata szerint Szász Endre szürkehályog műtétre kórházba került, és jelenleg nem tud hazautazni. Felgyógyulása után az USA-ban rendeznek kiállítást számára.

Szász kérte, hogy lehetőség esetében többszöri kilépést engedélyezzenek számára, mivel többször haza szeretne utazni hivatalos és anyagi ügyei intézésére.

Kérjük, hogy döntésükről a Külügyminisztériumot tájékoztatni szíveskedjenek.

Budapest, 1972. január 31.

(Révész Miklós)

főelőadó

Jelzet: MOL XIX-I-4-d-0018/84-1-1972. (Magyar Országos Levéltár, Művelődésügyi Minisztérium, TÜK iratok)

b.

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG NAGYKÖVETSÉGE

Ottawa

SZIGORÚAN TITKOS!

Ottawa, 1972. november 10.

11/11/1972.

Tárgy: Szász Endre ügye

Amint arról táviratban már jelentettünk, a közelmúltban hosszabb beszélgetést folytattunk Szász Endre, engedéllyel Kanadában tartózkodó magyar festőművésszel. Ennek, valamint más forrásokból szerzett információink alapján Szász itteni tevékenységével kapcsolatos tapasztalatokat az alábbiakban lehet összegezni:

Szász Endre második éve tartózkodik Kanadában, s ez alatt rendkívül jó hírnévre tett szert, nemcsak Kanadában, de az USA-ban és Mexikóban is. Több száza tehető azoknak a képeknek a száma, amelyet megfestett, különböző galériákon keresztül kiállított, és az itteni körülményekhez képest nagyon magas áron értékesített.

A fentiek alapján Szász tevékenységét a kanadai - de az amerikai és mexikói - sajtó is rendkívül aktívan és pozitív hangvétellel publikálta. Ezen kívül a televízióban is számos műsor készült a témában. Szász munkásságáról megjelent szakmai kritikák is általában kedvezőek. Ebből levonható az a következtetés, hogy Szász kiváló reprezentánsa a magyar művészetnek ezen a földrészén. Ehhez hozzá kell tenni, hogy emberi magatartása, nyilatkozatai - politikai kérdésekben is - számunkra pozitívak.

Szász „mellékállásban” egy nagy értékű, eredeti Kölcsey kéziratért cserébe képet festett, a kéziratot eljuttattuk a Magyar [Petőfi] Irodalmi Múzeumnak, amelyet szakemberek igen nagyra értékelték, s a Múzeum Igazgatósága köszönetét fejezte ki a kéziratokért. A mellékletben most felterjesztett XVII. század első felében készült térképészeti ritkaság is nagy értékűnek látszik. Szász ezért is egy képet adott cserébe azzal, hogy az anyagot a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozza. (Kérjük az illetékesekhez eljuttatni.)

Szász vállalta, hogy aktív segítséget nyújt a Petőfi évforduló ünnepségeihez Kanadában. Petőfi anyagokból egy képsorozatot készít, amelyet egy kiállítás keretében - megfelelő publikáció mellett - bemutatna, s ez alkalomból egy Petőfiről szóló előadást tartana Torontóban.

Szász itteni munkássága révén nagyon jó anyagi körülmények közé került. Felajánlotta, hogy a Torontó-i rezidenciáját térítés nélkül a magyar államnak ajándékozza. (Ha nem fogadható el, odahaza forint elszámolásban lehet rendezni. A ház értéke kb. 150 ezer dollár.) Egy cserével így megoldást nyerne a nagyköveti rezidencia problémája. Ezzel szemben az a kérése, hogy az eddig szerzett ingóságait, beleértve 2 db személygépkocsit, vámmentesen szállíthasson haza.

Szász további elképzelése, hogy szeretne még néhány évet ezen a földrészén úgy eltölteni, hogy közben hónapokon át otthon is dolgozna. Tartózkodási engedélye 1973 januárjában jár le. Függetlenül attól, hogy hazai szerveink engedélyezik-e a további kanadai tartózkodását, Szász mindenképpen haza akar térni. Egészségi állapota megromlott, egyik szemét operálni kell, ezért is szeretne mielőbb hazatérni.

Összegezve: Szász tevékenységét itt pozitívan lehet értékelni, belevág a Kanadával kapcsolatos kulturális elképzeléseinkbe. Számunkra előnyös kulturális missziót teljesít, emellett a legbefolyásosabb körök bizalmát élvezve besegíthet a nagykövetség munkájába.

Javaslatunk:

A fentiek figyelembevételével magas szinten elvileg döntsék el a Szász által felvetett javaslatokat és a kérések teljesíthetőségét.

Javasoljuk Százzal közölni, hogy ez év végéig térjen haza, munkájáról számoljon be, gyógykezeltesse magát odahaza, egyben rendezze az anyagi jellegű problémáit is odahaza.

Biztosítani kellene számára a kiállításokra és itteni festés céljából a többszöri kiutazás lehetőségét.

Járuljunk hozzá itteni ingóságainak vámmentes hazaszállításához és a felajánlott itteni háza átvételéhez. A viszonylag nagy összegű megtakarított valutáját utalja át a magyar rendeleteinknek megfelelően.

Amint azt a táviratunkban is jeleztük, kérjük a fentiekben mielőbbi szíves döntésüket.

Bartha János

nagykövet

Péter János elvtárs

külgyminiszter

BUDAPEST

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Kanada-4-765-003632-1972. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

c.

Szigorúan titkos!

Szász Endre ajándéka

00940/12/1972.

Boros Róbert

főosztályvezető elvtárs
Művelődésügyi Minisztérium
Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya
BUDAPEST

Kedves Boros Elvtárs!

Utalva a Külügyminisztérium ez ügyben 1972. január 31-én kelt 1616-172 számú megkeresésére, közöljük, hogy ottawai nagykövetségünk jelentése szerint Szász Endre festőművész kanadai tartózkodása során jó hírnévre tett szert. Kanadában, az USA-ban és Mexikóban is sorozatosan tartott nagyszerű kiállításokat. Munkássága révén jó anyagi körülmények közé került. Elképzelése, szeretne még néhány évet a földrészen tölteni úgy, hogy közben több hónapon át idehaza is dolgozna.

Tartózkodási engedélye 1973 januárjában lejár. Függetlenül attól, hogy tartózkodási engedélyét meghosszabbítjuk-e vagy sem, Szász mindenképpen hazatér. Kérése csupán az, hogy ingóságait és 2 db személygépkocsiját vámmentesen hazahozhassa. Ennek ellentétéül ajándékba felajánlja a Magyar Államnak kb. 150 000 \$ értékű torontói házingatlanát. Ha a Magyar Állam ezt elfogadni nem tudja, forintban idehaza fiktív áron kifizethetjük.

Szász Endre egészségi állapota megromlott, egyik szemét operáltatni kell, ezért is szeretne mielőbb hazautazni.

Nagykövetségünk értékelése szerint: Szász tevékenységét pozitívan lehet értékelni, belevág a Kanadával kapcsolatos kulturális elképzeléseinkbe. Számunkra is fontos kulturális missziót teljesít, és a legbefolyásosabb körök bizalmát élvezve besegít a nagykövetség munkájába.

Nagykövetségünk javasolja:

1. megfelelő szinten elvi döntést hozni a Szász által felvetett egyes kérdésekben;
2. Ottawában közölni kellene vele, hogy ez év végéig térjen haza, az operációt hajtassa végre és felgyógyulásáig valamilyen módszert találunk, ami biztosítja, hogy kiutazhasson kiállításokra és festés céljából is;
3. hozzájárulunk ingóságai vámmentes hazaküldéséhez és a felajánlott háza átvételéhez;
4. viszonylag nagy összegű megtakarított pénzét a magyar rendeletek szerint utalja át.

Felhívjuk szíves figyelmét arra, hogy az ajándék elfogadása, továbbá az ingóságok vámmentes hazahozatala ügyében a Pénzügyminisztérium jogosult nyilatkozni.

Megjegyezzük, hogy ottawai nagykövetségünket felkérték annak közlésére, hogy a kanadai törvények lehetővé teszik-e külállam megajándékozását Kanadában lévő ingatlanal.

Budapest, 1972. november 16.

Eltársi üdvözléssel

(Dr. Németh József)

a Konzuli Főosztály vezetője

[Kézírásos feljegyzés]

V. Terv oszt[ály] részéről:

A felajánlott épület ügyében véleményünk szerint a Pénzügyi Főosztállyal és a DTEI -vel is konzultálni kellene. Egyrészt nem ismeretes, hogy Kanadában milyen feltételek mellett ruházható át magánszemély ingatlanulajdona külképviseletekre, másrészt ügyelni kellene arra, hogy kanadai részről egy ilyen aktust nem hoznak-e majd kapcsolatba saját képviseletük budapesti épületügyének rendezésével.

X. 30.

Pénzügyi Osztály részéről

Az ingatlanátvétel lehetőségét jogi vonatkozásban véleményezni nem tudjuk. Javasoljuk a Nemzetközi Jogi Osztálynak megküldeni.

X. 31.

***

DTEI véleménye

A kanadai Külügyminisztérium 1971. november 23-án kelt körjegyzékében szabályozta a képviseletek ingatlan vásárlásaival kapcsolatos kérdéseket (a vonatkozó körjegyzék száma: PPR 1782).

A körjegyzék szerint egyetlen külföldi kormánynak sem szabad ingatlant vásárolnia, vagy vétel szempontjából elköteleznie magát a kanadai kormány előzetes jóváhagyása nélkül.

Ez a rendelkezés feltehetően az ingyenes ügyletekre is vonatkozik, mert a körjegyzék csupán az ingatlan bérbevételét nem köti előzetes jóváhagyáshoz.

Javasoljuk, hogy Szász Endre (esetleg megbízottja útján) magánjogi ügylet formájában értékesítse a torontói ingatlanát, és a vételárat ajándékozza a Magyar Államnak, amennyiben a kanadai jogszabályok nem tartalmazzak erre vonatkozó tiltó rendelkezéseket.

Az ajándékozást követően döntendő el az, hogy - a kanadai kormány esetleges budapesti ingatlanvásárlási igényére figyelemmel - célszerű-e Ottawában ingatlant vásárolnunk vagy sem.

Szükségesnek tartjuk ez ügyben a Nemzetközi Jogi Osztály állásfoglalását is.

Budapest, 1972. november 10.

[olvashatatlan aláírás]

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Vegy-4-765-00940/12-1972. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

d.

FELJEGYZÉS I.

Szigorúan titkos

17907

Dátum: 1972. XI. 20. Ottawa

E[lő]j[rat]: 00940/12 (vegyes)

Itteni jogi osztálytól általános formában történt tájékozódásra közölték, hogy semmilyen kanadai törvény nem tiltja az „ajándékozást”. Az új ingatlan vásárláshoz kell az itteni KÜM jóváhagyása. Jogi tanácsosainktól érdeklődve, ugyanezt a választ kaptuk.

Kérem közölni, hogy a Szász kérdésben mikorra várható döntés.

[aláírás nélkül]

Küldte: Bartha [János nagykövet]

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Vegyes-4-765-00940/19-1972. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

e.

FELJEGYZÉS I

Szigorúan titkos!

17967

197[2]. nov[ember]22. Ottawa

Szász festőművész és felesége látogató útleveleikben a tartózkodási engedély december 31-én lejár. Karácsonyra szeretnének - esetleg csak felesége - úgy hazautazni, hogy a február elejére, USA-ban lekötött kiállítására visszajöhessenek. Kanadai adóhivatal - a tartózkodási engedély lejárását látva - 140 000 dollár, ez évi adó kifizetését sürgeti. Ezért Kanadába történő visszautazási és további kinn tartózkodási engedélyüket még itt kellene megkapniok. Ugyanis, addig USA vízumot sem kaphatnak és kanadaiak is biztosítva lennének visszatérésükről. Elmondása szerint a kanadai bevándorlási hivatal szívesen venné kanadai letelepedésüket, amelyről egyelőre hallani sem akarnak.

Fentiekre és ügyben írt indokokra is hivatkozva, kérem a központ sürgős intézkedését és választát.

[aláírás nélkül]

***

KONZULI FŐOSZTÁLY

1-186/72.

Feljegyzés

[kézírással:

1970. XII. 18-án [19-én] kelt az engedély 1 évre. A Műv[elő]dés[ügyi] Min[is]t[er]i[um]-ben nincs nyoma, ki hosszabbított.

Lássa: [popup title="Puja [Frigyes]" format="Default click" activate="click" close text="Külügyminiszter első helyettese."] e[lvtárs]

Tárgy: Szász Endre festőművész ügye

Szász Endre a Művelődésügyi Minisztérium Képzőművészeti Osztálya 8731. számon kiállított engedélyével egy éves szerződést kötött a torontói Aurora Art Gallery-vel.

Tartózkodási engedélye 1973 januárjában lejár. A kanadai intézmény vezetője a szerződés meghosszabbítására tett javaslatot, amelyhez a kanadai hatóságok engedélye szükséges. A Külügyminisztérium V. Területi Osztálya az ügyben 1972. január 31-én kelt, 1616-172 számú átiratában tájékoztatta a Művelődésügyi Minisztérium Nemzetközi Főosztályát. A Művelődésügyi Minisztérium illetékeseinek 1972. április 13-i szóbeli tájékoztatásáról az V. Területi Osztály 1616-1/1972. számú, április 13-án kelt rendeletében közölte, hogy ottawai nagykövetségünknl „Szász Endre kérését valószínűleg kedvezően bírálják el. Röviden válaszolnak Szász Endre hozzájuk írt levelére. A végleges döntést Szász hazajövelekor, a vele való megbeszélést követően hozzák meg”.

Ottawai nagykövetségünk október 23-án a következőket jelentette. Szász Endre kanadai tartózkodása során jó hírnévre tett szert, Kanadában, az USA-ban és Mexikóban nagyszerű kiállításokat tartott. Munkássága révén jó anyagi körülmények közé került. Elképzelése, hogy szeretne néhány évet a földrészzen tölteni úgy, hogy közben több hónapot idehaza is dolgozna.

Kérése csupán az, hogy ingóságait és 2 db személygépkocsiját vámmentesen hazahozhassa. Ennek ellentétéül ajándékba felajánlja a magyar államnak kb. 150 000 dollár értékű torontói házingatlanát. Szász egészségi állapota megromlott, egyik szemét operáltatni kell, ezért is szeretne mielőbb hazautazni.

Nagykövetségünk értékelése szerint: Szász tevékenységét pozitívan lehet értékelni, belevág a Kanadával kapcsolatos kulturális elképzeléseinkbe. Nagykövetségünk javasolja:

1. Megfelelő szinten elvi döntést hozunk Szász által felvetett egyes kérdésekben;
2. ez év végéig térjen haza, az operációt hajtassa végre és felgyógyulásáig biztosítsuk, hogy kiutazhasson kiállításokra és festés céljából is;
3. hozzájárulunk ingóságai vámmentes hazaküldéséhez és a felajánlott háza átvételéhez;
4. nagy összegű megtakarított pénzét a magyar rendeletek szerint utalja át.

Fentiekről a Konzuli Főosztály - miután az V. Területi Osztály, a Pénzügyi Osztály és a DTEI írásos véleményét beszerezte - a Művelődésügyi Minisztérium Nemzetközi Főosztályát 00940/12/1972. számú, november 16-án kelt átiratában tájékoztassa, s ezzel egyidejűleg ottawai nagykövetségünket táviratban felkérte annak közlésére, hogy a kanadai törvények lehetővé teszik-e külállam megajándékozását Kanadában levő ingatlannal.

Nagykövetségünk november 20-án táviratban közölte, hogy a kanadai KÜM jogi osztálya szerint semmilyen kanadai törvény nem tiltja az ajándékozást. Az új ingatlan vásárlásához viszont a kanadai KÜM jóváhagyása szükséges. Ugyanezt a tényét a nagykövetség jogi tanácsosa is megerősítette.

A nagykövetség november 22-én újabb táviratában arról küldött tájékoztatást, hogy Szász és felesége látogatói útleveleiben a tartózkodási engedély ez év december 31-én lejár. Karácsonyra haza szándékoznak utazni - az is lehetséges, hogy csak a feleség jön haza - oly módon, hogy 1973. február elején az USA-ban lekötött kiállításukra mindketten visszatérhessenek. Szászék szerint a kanadai adóhivatal látva, hogy tartózkodási engedélyük lejár, 140 ezer dollár évi adó kifizetését sürgeti. Emiatt Kanadába történő visszautazása és további kint tartózkodási engedélyüket Kanadában kell megkapniuk. Mindaddig, amíg a kanadaiak Szászék visszatérését nem látják biztosítva, addig amerikai vízumra sem számíthatnak. A kanadai bevándorlási hivatal szívesen venné kanadai letelepedésüket, de Szász kijelentette, hogy erről egyelőre hallani sem akarnak.

A fentiekről a Konzuli Főosztály a Művelődésügyi Minisztérium Nemzetközi Főosztályát a távirat megérkezése napján szóban, majd írásban tájékoztatta (00940/20/1972), és sürgős döntést, illetve választ kért a feltett kérdésekre.

Boros [Róbert] elvtárs, a Művelődésügyi Minisztérium Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályának helyettes vezetője szóban közölte, hogy a Művelődésügyi Minisztérium illetékes vezetői, több csatornán hozzájuk eljuttatott tájékoztatásból ismerik Szász Endre által felvetett kérdéseket, személy szerint Simó [Jenő] miniszterhelyettes elvtárs foglalkozik az ügyvel. Tudomása szerint Simó elvtárs néhány napon belül dönt a kérdésben.

Budapest, 1972. november 23.

Németh [József]

***

Összefoglaló feljegyzés készült [popup title="Roska e[lv][t]árs]" format="Default click" activate="click" close text="Roska István külügyminiszter-helyettes."] részére (1-186/72. sz.)

Budapest, 1972. november 23.

[Kézírással]

A Művelődésügyi Minisztérium 1970. december 18-án kelt engedélye (8731 szám) alapján kapott Szász Endre egy évre szóló szerződéskötési engedélyt.

A Művelődésügyi Minisztérium-ben nincs nyoma annak, hogy a fenti számú kint tartózkodásának engedélyét ki hosszabbította meg.

Boros e[lv][t]árs közölte, hogy Simó miniszterhelyettes elvtárs egyetért Szász Endre útleveleének meghosszabbításával és azzal is, hogy Szász hazalátogatása után visszamehessen Kanadába.

Ezt az álláspontot írásban közlik Szívós e[lv][t]ársal, egyúttal [olvashatatlan] másolatát a Konzuli főosztálynak, Németh e[lv][t]ársnak is megküldik.

Egyébként Szász Boros e[lv][t]árs szerint 1971. január 15 körül utazott Kanadába, szolgálati célú magán útlevelel.

Szász személyes adatai: Csíkszereda, 1926. I. 7. Anyja neve: Szuszenka Erzsébet.

I/24.

[olvashatatlan aláírás]

Ottawai nagykövetségünkkel táviratilag közöltük a BM engedélye alapján, hogy Szász Endre és felesége tartózkodási engedélyét 1974. január 1-ig meghosszabbíthatja. Művelődésügyi Minisztérium hozzájárult, hogy Szász Endre hazalátogatása után többször kis- és beutazó engedélyt kapjon.

Megjegyzés: fentieket Tamás György e[lv][t]árs Útlevél] csop[ort] v[ezető] közölte.

12/9.

[olvashatatlan aláírás]

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Vegyes-4-765-00940/20-1972. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

f.

MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTERIUM

Szigorúan titkos!

Tárgy: Szász Endre festőművész ügye

Ügyiratszám: 0018/84-1/1972.

KÜLÜGYMINISZTERIUM

Dr. Németh József elvtársnak,

a Konzuli Főosztály vezetője

1. sz. példány

Budapest

Kedves Németh Elvtárs!

Hivatkozással fenti tárgyban dr. Boros Róbert főosztályvezető-helyettes elvtárs részére küldött 1616-172 admin., valamint 0040/12/72. és 00940/20/72. szig. titkos átiratokra és a hivatkozott levelekben felvetett kérdésekre, az alábbiakat közlöm.

A Művelődésügyi Minisztérium, a Kanadában tartózkodó Szász Endre grafikusművésznek a magyar képzőművészet külföldi propagálásában mutatott elismerésre méltó szerepét értékelve és a KÜM, illetve ottawai nagykövetségünk javaslatát figyelembe véve, az 1972. november 30-án kelt 000036/72. sz. határozatában engedélyezte nevezett részére az Aurora Art Gallery-vel történő munkavállalása és kanadai tartózkodásának 1973. december 31-ig történő meghosszabbítását.

A minisztérium ugyanakkor a hozott határozat szerint biztosítja Szász Endre részére, hogy a karácsonyi vagy egy esetleges későbbi hazatérésekor egyszerre több kilépési engedélyt kapjon útleveleibe a művész kérésének megfelelően.

Ami egyébként a Külügyminisztérium által felvetett egyéb kérdéseket illeti, így pl. ingóságainak, 2 gépkocsijának, megtakarított pénzének hazautalását illeti, közölhetem, hogy a Művelődésügyi Minisztérium Szász Endre végleges hazatérésekor a lehetőségeknek megfelelő támogatást fog nyújtani a kérések megnyugtató rendezéséhez.

Budapest, 1972. december 4.

Eltársi üdvözlettel:

(Hivatal Ervin)

osztályvezető

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Kanada-4-765-003632/2-1972. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

g.

Szigorúan titkos!

003632/2/1972.

Szász Endre festőművész ajándékának továbbítása

Művelődésügyi Minisztérium

Nemzetközi Főosztálya

Boros Róbert főosztályvezető elvtársnak

BUDAPEST

27 db

Kedves Boros Elvtárs!

Szász Endre magyar festőművész - aki a Művelődésügyi Minisztérium engedélyével tartózkodik Kanadában - az ottawai nagykövetségünkön keresztül eljuttatta a mellékelt 27 db-ból álló térképészeti ritkaságokat azzal, hogy azokat a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozza.

Kérjük a mellékelt térképeket a Nemzeti Múzeum részére szíveskedjenek eljuttatni.

Budapest, 1972. december 12.

Eltársi üdvözlettel

(Dr. Németh József)

a Konzuli Főosztály vezetője

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Kanada-4-765-003632/2-1972. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

h.

Szigorúan titkos!

Szász Endre festőművész ügye

003632/2/1972.

Nagykövetség

OTTAWA

Szász Endre Kanadában tartózkodó magyar festőművésszel kapcsolatos javaslataira ez év december 8-án kelt táviratunkban részben már válaszoltunk. A következőkben közöljük a Művelődésügyi Minisztériumnak Szász Endre ügyében elfoglalt álláspontját:

„A Művelődésügyi Minisztérium a Kanadában tartózkodó Szász Endre grafikusművésznek a magyar képzőművészet külföldi propagálásában mutatott elismerés méltó szerepét értékelve és a KÜM, illetve ottawai nagykövetségünk javaslatát figyelembe véve az 1972. november 30-án kelt 000036/72. sz. határozatában engedélyezte nevezett részére az Aurora Art Gallery-vel történő munkavállalása és kanadai tartózkodásának 1973. december 31-ig történő meghosszabbítását.

A minisztérium ugyanakkor a hozott határozat szerint biztosítja Szász Endre részére, hogy a karácsonyi vagy egy esetleges későbbi hazatérésekor egyszerre több kilépési engedélyt kapjon útlevelébe a művész kérésének megfelelően.

Ami egyébként a Külügyminisztérium által felvetett egyéb kérdéseket illeti, így pl. ingóságainak, 2 gépkocsijának, megtakarított pénzének hazautalását illeti, közölhetem, hogy a Művelődésügyi Minisztérium Szász Endre végleges hazatérésekor a lehetőségeknek megfelelő támogatást fog nyújtani a kérések megnyugtató rendezéséhez.”

Végezetül megemlítjük, hogy a 11/1/1972. számú jelentése mellékleteként felterjesztett - Szász Endre által ajándékozott - térképeket a Művelődésügyi Minisztériumon keresztül eljuttattuk a Magyar Nemzeti Múzeum számára.

Budapest, 1972. december 12.

(Dr. Németh József)

a Konzuli Főosztály vezetője

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Kanada-4-765-003632/2-1972. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

i.

Szigorúan titkos!

Szász Endre festőművész ügye

003632/4/[19]72.

Boros Róbert elvtárs
Művelődésügyi Minisztérium
Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya

Kedves Boros Elvtárs!

Ottawai nagykövetségünk közölte a Szász házaspárral a tartózkodási engedélyük meghosszabbítását, valamint többszöri kiutazási engedélyüket.

A Szász házaspár még december hónapban hazautazik, és január 10-én mennek vissza Kanadába.

Nagykövetségünk kéri, hogy Simó miniszterhelyettes elvtárs fogadja őket és javasolja, hogy Szász Endrével erre illetékes szervek tisztázzák:

1. mennyit kell jövedelmükből leadni az államnak,
2. milyen feltételek mellett tudjuk átvenni az általa felajánlott torontói rezidenciáját,
3. milyen formában tudjuk az útlevel rendészeti szervek részükre biztosítani a további kint tartózkodást, valamint a többszöri ki- és hazautazást.

Szász Endre közölte azt is, hogy vállalja a Petőfi-évforduló alkalmával egy nagyobb méretű kiállítás megrendezését. A nagykövetség kéri, hogy ezt a témát is részletesen beszéljük meg vele és megfelelő anyagokkal lássuk el.

Szász Endre javaslatot tett egy ösztöndíj alapítványra is. Ezt is javasoljuk vele megbeszélni.

Kérjük, hogy a Külügyminisztérium kapjon tájékoztatást, ha Szászékkal kapcsolatban eltérő vélemény alakulna ki a fent említett valamely kérdésben azért, hogy a nagykövetséget időben tájékoztathassuk.

Budapest, 1972. december 19.

Eltársi üdvözléssel:

(Dr. Németh József)

a Konzuli Főosztály vezetője

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Kanada-4-765-003632/4-1972. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TŰK iratok)

3. Szász Endre ajándéka Richard Nixon amerikai elnöknek

a.

Szigorúan titkos!

FELJEGYZÉS I.

1143

Dátum: 1973. I. 23. Ottawa

Szász Endre festőművész elmondta, hogy megkereste az amerikai Fehér Ház illetékes kulturális tisztviselője és felkérte, hogy márciusban ajándékozzon egy békétárgyú festményt Nixon elnöknek.

Szász tájékoztatott a kérdésről és véleményt kért annak teljesíthetőségéről. Ő egy „a háborútól fáradt” című festményre gondol, amit a közeljövőben készítené el.

Kértük, hogy ne kötelezze el magát, megkérve az otthoni hivatalos szervek véleményét. A képről az elkészítést követően rövid időn belül fényképet terjesztünk fel.

Kérem a központ kapcsolatos elvi álláspontját és javasolom washingtoni nagykövetségünket tájékoztatni az ügyről.

Küldte: Bartha [János]

***

[Előadóívre gépelt szöveg]

Javaslat:

A táviratból kiténik, hogy amerikai kezdeményezésről van szó, amelynek az volna a célja, hogy Nixon személyét ily módon is a vietnami béke megteremtőjévé avassa. Feltehető, hogy az amerikaiak más irányba is fejtenek ki hasonló akciókat, az amerikai politika és Nixon elnök népszerűsítése céljából.

Véleményünk szerint mind a politikai szempontokat, mind Nixonnak a vietnami háborúban játszott szerepét figyelembe véve, helytelen lenne a vietnami békéhez kapcsolódó festmény Nixonnak való ajándékozása.

Javasoljuk, hogy a fenti állásfoglalásról Bartha elvtársat tájékoztassuk, ugyanakkor küldjünk tájékoztatást washingtoni nagykövetségünknek is a szóban forgó kérdésről.

1973. január 26.

Ilyés [András]

[Előadói íven kézírással]

Így nehéz dönteni.

1.) Ki a Szász Endre? Mióta és miért van kint? (MVSZ és Konzuli Főosztály tudja.) Mi róla itthon a politikai és művészi vélemény?

2.) Pontosán ki volt az a „Fehér Ház illetékes?” Hogyan vetődött fel a javaslat? Ezért kereste fel Szászt, vagy csak véletlenül találkoztak? (Ezt Ottawától meg kell kérdezni!)

Nagy János I. 26.

b.

Szigorúan titkos!

001005/1973.

Szász Endre magyar festőművész ajándéka Nixonnak

Nagykövetség

Ottawa

Hivatkozással Nagykövet elvtárs fenti tárgyú távirati jelentésére, kérjük, hogy lehetőleg futár- fordultával vagy táviratban közölje, hogyan vetődött fel Nixon elnök megajándékozásának kérdése. Ki volt a Fehér Ház illetékes, aki felkereste Szász Endrét, és hogyan vetődött fel a javaslat? Ezért kereste fel a festőművészt, vagy véletlenül találkoztak és akkor vetődött [fel], hogy ajándékozzon egy béketárgyú festményt Nixonnak.

Egyben kérjük Nagykövet elvtársat, hogy a kérdéssel kapcsolatos véleményét közölni szíveskedjék.

Budapest, 1973. január 29.

(Várkonyi József)

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-USA-4-765-001005-1973. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

c.

Szigorúan titkos!

FELJEGYZÉS I.

2012

Dátum: 1973. febr[ruár] főosztályvezető-h[elyettes]

5. Washington

Szász Endre, a washingtoni és ottawai nagykövetségünkkel szoros kapcsolatban álló festőművész, aki két év alatt hírnévre tett szert, ajánlatot kapott Curl Gallery tulajdonosától, hogy ajándékozzon egy festményt Nixon-nak. Állítólag a Fehér Ház egyik illetékes javasolta ezt, és e célra a kiállítási anyagában szereplő képet - Rózsát tartó kéz - választották ki, amelynek ők olyan címet adtak, hogy a „Békegesztus”.

Szász Endre hajlandó volna az ajándékozásra, ha a Művelődésügyi Minisztérium és a KÜM hozzájárul. Kész erre a célra külön képet festeni „Sakkjáték” címmel. Ez kifejezné, hogy a végső győzelem nem kétséges a két társadalmi rendszer harcában. Kész képe is van, amelynek címe: „Háborúban elfáradt”, amerikai kiállításain már szerepelt.

Elvi hozzájárulás esetén a nagykövetség közreműködésével még február folyamán átadná az ajándék festményt, ha a Fehér Ház is elfogadja. Magunk részéről Szász tevékenységét, magatartását pozitívan ítéljük meg és egyetértünk az ajándékozással, a témát tekintve a „Sakkjáték” látszik elfogadhatónak.

Sürgős távirati választ kérek.

Küldte: Sz.

*

[Előadói íven kézírással]

Ottawának és Washingtonnak az alábbi táviratot küldtük:

Hozzájárulunk, hogy Szász Endre „Rózsát tartó kéz” c. festményt személyes ajándékként felajánlja Nixon elnöknek. A felajánlás megtételekor mondja meg, hogy a festmény címe Rózsát tartó kéz. Hárítsa el a festmény címének megváltoztatására irányuló törekvéseket. Ha Nixon elfogadja az ajándékot, akkor fontos, hogy az átadás megfelelő légkörben, a magyar és amerikai népek közötti kapcsolatok jegyében történjen.

Ilyés II/8.

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-USA-4-765-001005/1-1973. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

d.

SZIGORÚAN TITKOS!

56/1/1973.

Ottawa, 1973. február 5.

Előadó: Révész Miklós

Tárgy: Szász Endre, magyar festőművész ajándéka Nixonnak

Hiv. sz.: 001005/1973.

Hivatkozással a Központ fenti tárgyú rendeletére, jelentem, hogy 1973. január 19-én torontói utam során meglátogattam Szász Endre festőművészt, aki a beszélgetés során elmondta, hogy utolsó washingtoni útja során - a pontos időpontra nem emlékezett - a kiállítását szervező galériása útján megkereste a Fehér Ház egy, kulturális ügyekkel foglalkozó tisztviselője és felkérte, hogy márciusban ajándékozzon, lehetőség [szerint] béketárgyú festményt Nixon elnöknek. Ő személy szerint nem emlékszik az illető pontos nevére és beosztására, egyébként is tolmács segítségével tárgyalt. Állítása szerint nem adott végleges választ, de egy „A háborútól fáradt” című festményt akar festeni erre az alkalomra. A festmény a Szászra jellemző sötét színekkel festett, elgyötört arcú öregembert ábrázolna, kifejezné az emberiség iszonyú szenvedéseit, melyet a háborúk okoznak. Szász magánálapon kikérte véleményemet a kérést illetően, mert mint mondotta, neki ez az eladásai szempontjából jó propaganda lenne, de nem szeretne olyan lépést tenni, amely esetleg nem kívánatos az MNK szempontjából.

Közöltem Szásszal, hogy egy ilyen kérdésben okvetlenül tájékoztatni kell Budapestet, ki kell kérni az illetékesek véleményét, mert ez a kérdés elsősorban nem a magyar-kanadai kapcsolatokat érintő ügy. Megállapodtunk, hogy a kép elkészültekor azonnal fotókópiát készít, hogy azt hazaküldhessük. Szász jelenleg Washingtonban készíti elő amerikai kiállítási anyagát, február közepén érkezik vissza Torontóba. Visszajövele után az újabb fejleményekről más úton jelentek.

A kérdéssel kapcsolatban - bár nem magyar-kanadai ügyről van szó - mint a reláció ismerője, a jelenlegi helyzetben javaslom Szász akciójához való hozzájárulást. Természetesen ezt csak a kép ismeretében, Szász alapos felkészítése, illetve eligazítása mellett tehetjük meg.

Bartha János

nagykövet

Péter János elvtárs

külgügyminiszter

BUDAPEST

[Előadó íven kézírással írt feljegyzés]

Folyó év február 8-án washingtoni és ottawai nagykövetségeinknek küldött táviratban hozzájárultunk ahhoz, hogy Szász Endre „Rózsát tartó kéz” c. festményét személyes ajándékként felajánlja Nixon elnöknek.

Ilyes II/16.

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-USA-4-765-001005/4-1973. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

e.

EMBASSY OF THE HUNGARIAN PEOPLE'S REPUBLIC

Washington, 1973. február 8.

SZIGORÚAN TITKOS!

Tárgy: Szász Endre az USA-ban

83/1973.

Ottawai nagykövetségünk ajánlása és a washingtoni Curl Galéria vezetője, Brad Curl megkeresése alapján szereztünk tudomást Szász Endre grafikus-festőművész amerikai útjáról és kiállításáról. A galéria vezetőjét meghallgattuk és közöltük vele, hogy amennyiben Szász Endre kíván valamit a nagykövetségtől, nyilván meg fog keresni bennünket. Curl úr két alkalommal is tárgyalt Szász amerikai útja előtt Kolesza elvtárral. Ezek folyamán a következőket vetette fel:

- 1.) Szász valószínűleg februárban Washingtonba jön és kiállítást szerveznek neki. Ez alkalommal a nagykövetség esetleg fogadást adhatna.
- 2.) Nixon elnöknek átadna a művész egy festményét, ajándékba. A festmény címe: The peace gesture.

Curl ez utóbbi elképzelésére azt is közöltük, hogy egy ilyen ajándékozás politikai jelentőséggel is bír, és alaposabb megfontolást igényel. Ezzel egyetértett. Közölte még, hogy a kiállítást beharangozó kiadványban szerepel a vasfüggöny kifejezés, amely ellen Szász tiltakozott, és ezért a kinyomott broszúrán kihúzzák ezt. (Ez később meg is történt.)

Ezek után Szász Endre megkereste a nagykövetséget, ahol azonnal igyekezett tisztázni, hogy - legálisan van külföldön, amit tesz, azt engedéllyel teszi, és mindenben együtt kíván működni a követséggel. Kérte, hogy közöljük vele kívánságainkat, észrevételeinket, mert ő nem ért a politikához, elég régen él Kanadában és az aktuális politikai kérdésekben tájékozatlanságát is segítjük ellensúlyozni tanácsainkkal.

A fentiek után Szabó nagykövet és kulturális munkatársa részt vettek az egyik fogadáson, amelyet Washingtonban, az International Club-ban szervezett a Galéria tulajdonosa. A fogadáson a magyar nagyköveten kívül megjelent a csehszlovák nagykövet és egy román diplomata is. Az est folyamán Stites professzor, világhírű Leonardo kutató tartott előadást, amelyben Szászt Leonardoval, Picassoval és Dalival hasonlította össze, a művész számára igen hízelgő módon. A résztvevők, akik között igen sok gazdag képgyűjtő, műtörténész, képügynök stb. volt - igen melegen fogadták mind az előadást, mind Szász ott bemutatott műveit. (Egyet a helyszínen megvásároltak és el is vitték. Ára több ezer dollár volt.) A magyar nagykövetet és munkatársát megkülönböztetett tisztelettel vették körül a fogadáson, és ebben mind Szász, mind a galériatulajdonos, Curl úr elől jártak.

Február 2-án került sor a Curl Gallery-ben a hivatalos kiállítási megnyitóra. Ez - eltekintve attól, hogy ezúttal nem volt előadás - hasonlóképpen zajlott le, mint az előbb ismertetett fogadás. Feltűnt, hogy milyen sok magyar származású ember jelent meg itt. (Pl. Pál képügynök Kanadából, aki - saját állítása szerint - Szász kanadai útját egyengette, és aki újabb magyar festőt keres, akivel hasonlóan járhatna el.)

A programokon részt vett Mrs. Walker, Szászék washingtoni háziasszonya is. Mrs. Walker egy amerikai tábornok özvegye, aki művészpártoló.

A fentiekben elmondottakon kívül Szász több alkalommal járt a nagykövetségen és tárgyalt Szabó és Kolesza elvtársakkal, valamint Kasnyik elvtárral.

A különböző alkalmakkor folytatott beszélgetéseket a következőkben foglalhatjuk össze:

- 1.) Szász igényelte és elfogadta észrevételeinket, javaslatainkat (pl. az itt élő magyarokkal kapcsolatos magatartásra, az elnöknek való ajándékozáásra, stb.).

- 2.) Felajánlotta, hogy a Petőfi évfordulóra képet fest és azt haladó magyar szervezeteknek ajándékozta minden joggal. (A képet a futár távozása utáni időre ígérte, így a teljesítésről nem tudunk még beszámolni.)
- 3.) Felajánlotta, hogy a tiszteletére rendezendő követségi fogadáson is rendez technikai bemutatót és a nevesebb résztvevőknek a helyszínen készített, rögtönzött rajzokat ajándékoz.
- 4.) Felajánlotta, hogy tavasszal egy másik követségi rendezvényhez is segítséget nyújt.
- 5.) Felajánlotta, hogy a new-yorki haladó magyar szervezeteknek készít festményt, vagy metszetet, anyagi támogatásként.
- 6.) Felajánlotta, hogy az új nagykövetségi épületben egy falfestményt készít ajándéka és segít a belső berendezésben tanácsaival.
- 7.) Nixon elnöknek nem ő találta ki az ajándékozást, hanem a galériás a Fehér Ház egyik emberére hivatkozva javasolta neki. Szász véleménye röviden: számára ez jó reklám, ezért, ha a magyar kormány úgy gondolja, hogy érdemes, ajándékoz egy képet. Ő nem a már említett képre gondolt), amelynek a címe egyébként sem [The] Peace Gesture, hanem Arts), hanem egy másik képére, amelynek címe: Háborútól fáradtan. Egyébként is, azt fest, amit a magyar kormány megfelelőnek tart, ha egyáltalán az ajándékozást Budapesten jóváhagyják. (A Háborútól fáradtan c. képet időközben már beküldte a nagykövetségre.) Az ajándékozással kapcsolatos javaslatunkat másúton időközben felterjesztettük.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a művész magatartása - eddigi tapasztalataink szerint - lojális, sőt kifejezetten segítőkész. A vele folytatott beszélgetések folyamán állandóan kereste annak a lehetőségét, hogy mivel használhat hazájának. A fenti pontokban ismertetett felajánlások egy részét ő maga kezdeményezte. Amit a nagykövetség javasolt, elfogadta. Úgy gondoljuk, hogy jelenlétét és tekintélyét a nagykövetség kapcsolatainak további szélesítésére a jövőben is hasznosítani tudjuk. A további fejleményekről folyamatosan jelenteni fogunk.

(Dr. Szabó Károly)

nagykövet

Péter János

külgügyi miniszter elvtársnak

Budapest

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-USA-4-765-001005/7-1973. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

f.

Szigorúan titkos!

FELJEGYZÉS I.

2730

Dátum: 1973. febr[uar] 15. Washington

Szász Endre köszöni a választ és egyetért a megjelölt elvekkel. Azt tervezi, hogy a rózsát tartó kezét újra megfesti reprezentatívabb formában. A jelenlegi háttéren is változtat, mert úgy érzi, hogy a sötétből napfényre törő háttér könnyen félremagyarázható. Ez lehetőséget ad arra is, hogy a kép címét megváltoztassa. De így is fennáll a veszély, hogy a festményébe mást magyaráznak bele, mint amit ő fejez ki. Néhány nap múlva végrehajtja tervét.

Küldte: Sz.

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-USA-4-765-001005/6-1973. (Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, TÜK iratok)

4. Támadások Szász Endre ellen

a.

Szász Endre festőművész „hazatért”?

Magyar Élet, Toronto

1975. február 1.

A hazai Népszabadság január 8-iki számából vettük az alábbi részleteket:

- Az itthoni sikeres pályát befutott festő-grafikussal készített interjút a hétfői Magyar Hírlap abból az alkalomból, hogy a művész több évi kanadai tartózkodás után visszajött. A bevezető sorokból már kiderül, hogy ott „befutott, 52 TV-műsorban szerepelt, állandó vendége volt a követségeknek, képei igen magas áron keltek el.”

Amivel kezd: megnyerő, emberi. „Haza akarok jönni, mert nyugodtabban akarok élni: fáraszt az állandó feszültség. Az idegen világban nagyon nehéz megtalálni a lényegét. Itt nőtem fel, nem akarok elszakadni régi környezetemtől. Húszéves ellenségeim vannak, akár hiszi, akár nem, hiányoznak.”

Amivel folytatja, azt is meg lehet érteni, ismerve az amerikai műkereskedelemben uralkodó viszonyokat. Nem engedte, hogy becsapják, kihasználják tehetségét. Egyik spekuláns így is 1 millió 400 ezer dollárt keresett rajta. Inkább maga „menedzselte” önmagát. Mint szavaiból kiderült, festőtehetségén felül üzleti tehetsége sem bizonyult mindennapinak. Képei hattól-ötvenezer dollárig terjedő áron keltek el, s egy kiállításért 30 ezer dollár előleget kért.

Ha már úgy áll a vásár, hogy a maga tehetségét és munkáját áruba bocsátó alkotó ember nyerjen-e, vagy belőle harácsoljanak össze vagyonekat, akkor inkább az előbbinek kívánunk sikert. És annak is örülhetünk, hogy egy tehetséges magyar festő szélesebb körben ismertté vált. Hiszen ez az országnak is becses.

Az interjúban azonban művészi dűhe a spekuláns kanadai képereskedők ellen - és az azoknak válaszoló merkantilista védekezése -, mintha a továbbiakban valamiféle művészi életelvvé általánosulna. Tértől, időtől függetlenül.

Meglehet: Amerikában hozzátartozik az ilyen interjúhoz, hogy a nyilatkozó elmondja üzleti, vagyoni sikereit. De az ilyen fordulatok már megütöztetés keltének: „Akkor tudok jól dolgozni, ha sok pénzem van”. Vagy: „Igyekeztem pénzt csinálni, hogy biztosítsam művészi szabadságom.” Ebben lehet valami igaza, de önmaga is bevallja: „Van erre egy másik lehetőség is, t. i. .... hogy az ember megtanul kenyéren és hagymán élni. Ebben is volt részem, de nem szeretem a hagymát.”

Lehet, hogy frappáns fordulatok ezek, de semmikép[pen] sem művészeti elvek....

R. L.

b.

1313/5/73.

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG NAGYKÖVETSÉGE

SZIGORÚAN TITKOS!

Ottawa, 1975. március 14.

90/1975.

Tárgy: Szász Endre festőművész kanadai tevékenységének értékelése

Előadó: Polgár Viktor

Amint az a Központ előtt ismert, a hosszabb ideje Kanadában dolgozó Szász Endre festőművész a közelmúltban néhány hetet Budapesten töltött és találkozott a művészeti, művészetpolitikai életünk több vezetőjével, köztük dr. Orbán László elvtárs kulturális miniszterrel is. E beszélgetések alapján bizonyára megfelelő kép alakult ki Szász Endre kanadai tevékenységéről. E benyomásokat kiegészítendő, Szász Endre politikai tevékenységéről, a nagykövetséggel való együttműködéséről az alábbiakban jelentek:

- 1.) Nagykövetségünk nagy súlyt helyez arra, hogy a Torontóban és környékén élő több tízezres magyar emigráció körében a lehető legnagyobb propagandatevékenységet folytassa és a semleges magyarságot kivonja a viszonylag erős irredenta, szélsőjobboldali hatás alól. Ebben a vonatkozásban komoly segítséget jelentett az a rádióinterjú, amelyet Szász Endre 1975. február 22-én adott a torontói magyar rádióban. A tízezrek által hallgatott műsorban a művész nyíltan, bátran állt ki a szocialista Magyarország mellett annak ellenére és annak tudatában, hogy a nyílt elkötelezettség sok szempontból megnehezítheti életét, munkáját Kanadában. Mint az a mellékelt interjúszövegből kiderül, hasonlóan nyilatkozott a torontói magyar emigrációval szemben is. Az interjút, amely komoly hatást keltett a Torontóban élő magyarok körében, úgy értékeltem, hogy az adott körülmények között a lehető legjobb volt, és pozitív véleményemet a művésszel közöltem. (Az interjú szövegét mellékelten felterjesztem.)
- 2.) A közelmúltban - amint arról másúton jelentettem - a nagykövetségen vacsorát adtam a kanadai szenátus elnöknője tiszteletére. A vacsorán Szász Endre is részt vett, és számos politikai, művészeti és művészetpolitikai kérdésben tett politikusnak értékelhető nyilatkozatot. A vacsorát követően bemutatta festészeti technikáját, és egy-egy portréval ajándékozta meg a vacsora fővendégét, és néhány más növendégét. Részvételével és szimpatikus megnyilatkozásaival Szász Endre hozzájárult a magyar kultúra hírnevének erősítéséhez, amint arról a szenátus elnöknőjének köszönőlevele is tanúskodik (mellékelve).
- 3.) 1974. december 14-én, mint azt annak idején jelentettem, az ottawai Nemzeti Sajtóklubban magyar esten emlékeztünk meg a Magyar Sajtó Napjáról. Szász Endre, aki személyesen nem tudott megjelenni, egy, ami piaci értékén számítva, talán több ezer dolláros képét felajánlotta a nagykövetségnek, amelyet a klubnak adományoztunk. Ez a gesztus is hozzájárult ahhoz, hogy ottawai sajtókörökben jól értékelik a magyar követséget.
- 4.) Vancouveri kiállítására megjelenő katalógus bevezetőjének szövegét Szász Endre maga állította össze, és ebben ugyancsak politikai szempontból nagyon pozitívan értékelhető gondolatokat fogalmazott meg (mellékelve).

A fenti néhány példa csak az elmúlt néhány hónap eseményeit sorolja fel. A teljesség kedvéért idézem csak fel, hogy Szász Endre a maga eszközeivel korábban is komolyan hozzájárult a nagykövetség egyes akcióinak sikeréhez (pl. Petőfi kiállítások).

Szász Endre tevékenységét a nagykövetséggel való együttműködés, kulturális és általános politikánk, valamint emberi magatartása szempontjából pozitívan értékelem. Olyan társadalmi és anyagi körülmények között él, amelyek korlátozottabb megléte is számos gyengébb karakterű embert megingathatna. Eddigi tapasztalataim szerint következetesen és határozottan kiáll Magyarországot és az ország által képviselt elvek mellett. Rendkívül sikeres művész, aki eddigi tevékenységével csak hozzájárult a szocialista magyar társadalom, a magyar művészet nemzetközi elismerésének fokozásához.

Ugyanakkor, Szász Endre legutóbbi budapesti tartózkodása idején néhány olyan zavaró körülmény merült fel, amely Ottawából vizsgálva indokolatlannak és értelmetlennek tűnik, annál is inkább, mert feleslegesen, de érzékenyen érinthet főleg egy olyan embert, aki az ötvenes évek elején általa koholtak vélt vádak alapján börtönben is ült.

A Népszabadság 1975. január 8-i számában Rózsa László tollából megjelent glossza és az a tény, hogy ha szokatlan módszerrel és csak egy-két órára is, de elvették Szász Endre útlevelét, bizonyos kételyeket keltett otthoni megítélésében.

Szász Endre elmondása szerint májusban hazautazik, hogy folyó művészeti ügyeit elintézzék. Ezt követően vissza kíván térni Kanadába, hogy felszámolja itteni műtermét, teljesítse még fennálló kötelezettségeit (adó, stb.) és az év végén végleg hazaköltözzön. Felesége ugyanakkor arra akarja rávenni, hogy még hosszabb ideig dolgozzon Kanadában.

Értékelésem szerint Szász Endre megítélésénél elsősorban meglévő számos pozitívumait kell figyelembe venni, nem pedig esetleges emberi hibáit felróni. Nem egészen helyes megnyilvánulásainak több mint 700 ezer példányban megjelenő bírálata mellett hasznos volna, ha helyet kapna a Magyar Népköztársaság érdekében végzett tevékenysége is, talán más formában. Helyesnek tartanám, ha illetékes kulturális vezetőink közül valaki hangot adna elismerésünknek is. Úgy vélem, Szász Endrével továbbra is hasznos volna úgy foglalkozni, hogy még szorosabbra fűzzük a Magyarországhoz való kötődést, mintsem egy-egy elhamarkodott „megregulázással” esetleg távolítani őt. A politikailag ellenséges jobboldali emigráció bizonyos hatása alatt álló művészek - véleményem szerint - a magyar szervek segítségére, támogatására van szüksége, nem pedig arra, hogy csak negatívumait hangsúlyozzuk. Felesége a mielőbbi hazatérés és otthoni munkavégzés kérdésében meglehetősen rossz hatást igyekszik kifejteni rá, így még inkább indokolt a káros befolyások gyengítése.

Szász Endre egyik kimagasló magyar művésznünk, akire jelenlegi értékelésem szerint Magyarország továbbra is számíthat.

Javaslom a fenti jelentést dr. Orbán László elvtársnak megküldeni, és a Kulturális Minisztérium, valamint a Központ kapcsolatos állásfoglalásáról, instrukcióiról tájékoztatni szíveskedjenek.

Bartha János

nagykövet

***

002387/75. mell.

HUNGARIAN MAGYAR RÁDIÓ

SZÁSZ ENDRE Riport

1975. február 22.

Készítette: Marfy Lorand,

Riporter: Kedves hallgatóim, nagy örömmel és megnyugvással beszélgetek most Szász Endre magyar festőművésszel, aki évek óta járja a világot, és a Szász Endre festőművészről a múlt hetekben megjelent magyar sajtónyilatkozatok arra készítettek, hogy ezeknek az elolvasása után felhívjam és meggyőződjek arról, hogy mi az igazság. Tulajdonképpen akkor nagy örömmel tapasztaltam, hogy Budapest helyett Kanadában, Torontóban van, mint azelőtt, és a japáni körútja után ejtette Párizsral együtt Budapestet is útba, és ott valóban meginterjúvolták, és ezzel az interjúval kapcsolatban itt olyan sajtóközlemény jelent meg, amely nem volt minden iróniától mentes. Tehát ennek következtében föl hívtam Szász Endrét. Itt van Torontóban. Most itt vagyok a lakásán és megkérdezem, hogy mióta járja a világot.

Szász: *Negyedik éve.*

Riporter: Merre felé járt itt külföldön?

Szász: *Hát Afrikától San Franciscóig, Tokiótól Párizsig, és az egész amerikai földrészt bejártam most már lassan, és Európában több helyen volt kiállításom. Torontó nekem egy központ, ahonnan könnyen utazom, és ezt a magyar állami szervek jóváhagyásával csinálom. Szeretem Kanadát, egy nagyon szép ország és csendes ország, nyugodtan lehet itt dolgozni. Mindig itt gyűjtöm az erőimet, és azután viszem a kiállításaimat szanaszét a világba, és aztán ide jövök vissza megpihenni.*

Riporter: És művész úr, Ön soha nem mondta magáról, hogy menekült, hogy emigráns? Tehát ezért érintett engem nagyon furcsán a sajtóban olvasott cikk. Ön itt élt Torontóban, mert természetesen innen közelebb és jobban meg tudja közelíteni a nagy világvárosokat. Ön volt odahaza, Budapesten, és ott adott egy interjút, amiben például állítólag azt mondta volna, inkább kenyéren és vízen odahaza, mint Nyugaton. Ebben osztom a nézetét, mert én is szívesebben élnék otthon kenyéren és vízen, ha egy más, nekem kedvező rendszer lenne otthon.

Szász: *Nem, itt valami tévedés van. Én nem ilyen nyilatkozatot tettem, de ha már erről van szó, ha kenyéren és vízen kellene élni, akkor is én magyarnak születtem, és magyar maradok. De nekem speciel sosem kellett kenyéren és vízen élni Magyarországon, és itt sem. Elég ügyes ember vagyok ahhoz, és eléggé megáldott az isten egy pár fajta tehetséggel, hogy általában talpamon tudtam maradni. Hogyha ez valakinek fáj, ezen én nem tudok segíteni, és ezt a fájdalmat én még csak értékelnem sem tudom, mert eléggé alantas indulatok irányítják. Magyar szóval mi úgy hívjuk, hogy irigység, de nem értem, hogy miért irigyelnek, mert itt, aki dolgozik, és az egész világon, aki dolgozik, az megélt a munkájából, és én nagyon szorgalmasan dolgozom, még nekem senki soha egy fillért ingyen nem adott. Mindig a munkámért kaptam azt, ami nekem járt. Engem nagyon jó érzéssel tölt el az, hogy itt, Kanadában és Amerikában is, és az egész világon nagyon sokan megélték belőlem, és nagyon jól kerestek rajtam. Hát azok az összegek, amik ott röpködnek szanaszét, hogy ennyiért, annyiért adták el a képeim, valóban az átlag képeimet 8-9 ezer, 16-18 ezer dollárért, sőt nagyobb méretű képeket 30-50 ezer dollár között adták el. Ezeket a pénzeket nem én kapom meg, ezt az itteniek éppen olyan jól tudják, mint én magam, vagy bárki más. Itt a kereskedelem óriási haszonkulccsal dolgozik. A kereskedő ugyanúgy adót fizet, mint én, és valamennyien ismerjük ezeket a körülményeket, de tény és való, hogy egy-egy képem eladásából 4-5 ember mindig nagyon jó ideig és jól megélt. És ez nekem egy jó érzés.*

Riporter: Igen, hát engem csupán abból a szempontból bosszantott, illetve bántott ez az egész dolog, hogy Önt, mint egy tetten ért valakit tüntette fel ugye ez az újságcikk, és szóval emiatt voltam leginkább kénytelen eljőnni és tisztázni ezeket a dolgokat.

Szász: *Én azt hiszem, hogy engem nem volt min tetten érni, és hogy ha valaki azt hiszi, hogy valamin tetten ért, hát nézzen a tükörbe és gondolkozzon el, hogy tulajdonképpen milyen indulatok is fűtik, mert ha valakinek valamilyen kétsége van még hátra, akkor én nagyon szívesen tisztázom az én helyzetemet, ne hogy még egyszer vita lehessen erről. Én egyszer és mindenkorra magyar vagyok, magyarnak születtem. Magyarországon van az otthonom, oda fogok visszamenni, de mint minden embernek, joga van szétnézni a világban, nekem is, és egy művésznek szüksége is van erre. Engem Amerika rettenetesen érdekel, hallatlanul érdekes világ, én itt érzek valami másfajta, nekünk idegen, de ugyanakkor nagyon érdekes szellemet, amit itt nemcsak munkával töltöttem az időt, hanem tanulmányoztam is ezt a szellemet, ezt az életet. És meg kell mondjam, hogy én szerettem Kanadát és nagyon szerettem Amerikát, eltekintve a szépségétől, eltekintve attól, hogy nekem ez a „country” [ország] anyagilag is nagyon sokat nyújtott, és nagyon jó munkalehetőségeket biztosítottak itt számomra. Eltekintve ettől, én mégis otthonra tartozom, és haza fogok menni, és ez nem anyagi kérdés, hogy hova tartozik egy ember, legalábbis én a magam részéről ezt ilyenféleképpen problémának sohasem tudtam felvetni, s hogyha valóban nekem otthon nehezebb lenne, akkor is hazamennék, de meg kell mondjam, hogy nem nehezebb. Én Magyarországon az élvonalbeli művészek egyike vagyok, és azt mindenki tudja, hogy a képzőművészeknek nagyon jó az anyagi helyzetük és az erkölcsi helyzetük egyaránt. Nekem semmiféle panaszkodni valóm nincs, ami engem sérelem akár itt, akár Magyarországon ért, az a világban mindenhol érhet, ezek emberi tulajdonságokból eredő emberi megnyilvánulások, részben az én hibámból, részben a mások hibájából, de csak annyiban értek kellemetlenségek, amennyiben emberek vagyunk, és emberi módon viselkedünk egymással.*

Riporter: Igen, művész úr, remélem, meg fog engem érteni, hogy engem tulajdonképpen az is izgat, illetve az is bántott, hogy ez a két újságcikk pontosan Torontóban jelent meg, ahol a magyar emigráns társadalomnak a 80%-a hazajár évente, és ezek az emigránsok már nagyon régen elfeledték azt a légkört, amiben éltek, amiben az ő előadásuk szerint szenvedtek. Nagyon örülök, és köszönöm szépen az interjút. Ezzel, remélem, hogy egyszer és mindenkorra tisztáztuk Szász Endre festőművész külföldi tartózkodását, célját és legfőképpen pedig tisztáztuk hovatartozását is. Szász Endre magyar, ugyanúgy, mint Önök, kedves hallgatóim, vagy mint én, vagy mint a szüleink, vagy rokonaink odahaza.

Művész úr, nagyon szépen köszönöm az interjút.

Szász: *Én is köszönöm.*

Jelzet: MOL XIX-J-1-j-Kanada-75-765-002387/1975. (Magyar Országos Levéltár Külügyminisztérium, TÜK iratok)

c.

AMBASSADOR OF THE
HUNGARIAN PEOPLE'S REPUBLIC

Ottawa, 1973. október 18.

Kedves Simó Elvtárs!

Mellékelten megküldöm Szász Endre - közös ismerősünk - hozzám írt, személyesnek szánt levelének másolatát, melyben, annak ellenére, hogy a közelmúltban több alkalommal is hosszasan beszélgettünk, igen elkeseredett hangnemben foglalkozik - úgy érzem - mindazon pletykák alapján született kérdésekkel, melyekről otthon a nyáron beszélünk. A személyes érintkezések során is volt néhány keserű megjegyzése, főleg az Artex otthoni és külföldi Szász festmények eladásában követett politikát illetően, de ilyen csokorba szedett, elkeseredett hangnemű beszélgetésre az elmúlt több mint egy év során nem került sor. Szász állítólag olyan tájékoztatást kapott valakitől otthonról, hogy Dr. Svéd András, az Artex vezérigazgató helyettese, aki szerepe a levélben is szereplő „bárho”, és általa nem ismert okból kifolyólag nagy ellensége, az V. kerületi Pártbizottságon tartott egyik előadásában hosszasan foglalkozott Szász Endrével igen negatív értékelésben, és addig elment, hogy Szász Endre már disszidált.

Én erre a levélre írásos formában nem tervezek válaszolni, ugyanis november első hetében Szász Endre festményeiből Montrealban egy komoly Petőfi kiállítást fogunk rendezni, amikor is lesz alkalmunk ismét hosszasan elbeszélgetni vele és egy kicsit ismét helyre tenni őt.

Valószínű, hogy szükséges is számára egy-egy ilyen beszélgetés, mivel - érzésem szerint - egyre inkább talajtalan kezd itt lenni Szász Endre, ami magyarországi hátterét és otthoni helyzetismeretét illeti. Valószínű, sok magyarországi rosszindulatú ember keresi fel személyesen és leveleivel, szeretnének valamit kapni, mivel anyagilag valóban jól áll. Ellenértékként persze mindenféle rosszindulatú mesékkal traktálják Szászákat. Megfelelő ellensúlyozásos beszélgetés hiányában, vagy egy-egy konkrét eset kapcsán születnek meg ezen levelében is szereplő, személyével és tehetségével kapcsolatos értékelései.

Kanadai tartózkodása útlevél rendészeti szempontból 1974 januárjában lejár. A beszélgetések során azt mondta, hogy 1974 tavaszán szeretne végleg hazamenni. (Megjegyzem, hogy ez a határidő rendszeresen csúszik, mivel korábban már szó volt 1973 tavaszán történő végleges hazatéréséről is.)

A Szász Endrével való foglalkozás vonatkozásában hasznos lenne, ha illetékes szerveink otthon megvizsgálnák Szász Endre helyzetét, esetleges fenti panaszait, és amennyiben a novemberi jelzett Budapestre utazására nem kerül sor, egy esetleges neki írt hosszabb, talán nem hivatalos levélben visszatérhetnél Szásszal kapcsolatos hivatalos magyar álláspontra.

Véleményem szerint - bár haboztam ezen javaslatom megtételével - úgy érzem, hogy továbbra sem volna ésszerű megtagadni Szász Endre külföldi tartózkodási engedélyének meghosszabbítását, ugyanis kár volna őt ezzel a disszidens státusz felé tolni. Továbbra is úgy érzem, hogy nem ellenségünk, egyéni sérelmek sorozata az egyik ok, ami ilyen levél megírására készíthette. A másik ok az, hogy valóban jól megy neki itt a sorsa és nem utolsó sorban - úgy érzem - a felesége nem a legjobb irányban befolyásolja.

A fentiek figyelembe vételével javaslom megfelelő álláspont kialakítását, illetve döntés meghozatalát illetően Szász Endre ügyében.

Szívélyes üdvözléssel:

(Bartha János)

nagykövet

DR. SIMÓ JENŐ elvtárs,

művelődésügyi miniszterhelyettes

BUDAPEST

***

SZOLGÁLATI HASZNÁLATRA!

Ottawa, 1973. október 18.

2/62-1/1973.

Tárgy: Szász Endre festőművész levelének felterjesztése

Nyári szabadságom alatt Simó elvtárral történt megbeszélésre hivatkozva - a közelmúltban több alkalommal beszéltem Szász Endre festőművésszel, aki a tervek szerint októberben utazott volna Párizsba és Magyarországra is, rendezetlen ügyei megbeszélése céljából.

Az utazást már több alkalommal, több időpontban jelezte Szász Endre, de „valami mindig közbejött” és nem került sor az utazásra. A napokban a mellékelt borítékban lévő levél érkezett hozzám, mely levél, bár személyes levélnek van szánya, de úgy érzem, hogy ez annál több, és miután a levélben Szász Endre felhatalmaz arra, hogy levelének tartalmával azt csináljak, amit jónak látok, a másolati példányt azzal terjesztem fel, hogy azt mellékelt levelemmel együtt kérem megküldeni Simó elvtársnak. Véleményem szerint érdemes elgondolkozni azon, hogy mivel az év végével lejár Szász Endre külföldi tartózkodási engedélye - melyet már több alkalommal meghosszabbítottunk - illetékes szerveinknek ki kellene alakítani álláspontjukat arra az eshetőségre is, ha Szásznak a levélben jelzett novemberi utazására mégsem kerülne sor.

A követendő lépésekről, illetve Szásszal kapcsolatos hozott döntésekről kérjük a nagykövetséget tájékoztatni.

Bartha János

nagykövet

Péter János elvtárs,

külgyminiszter

BUDAPEST

Jelzet: MOL XIX-I-4-kkk-1313/5-1973. (Magyar Országos Levéltár, Művelődésügyi Minisztérium, Simó Jenő miniszterhelyettes)

5. Szász Endre ajándéka a kanadai Cobourgnban megnyitott új galériának

a.

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG NAGYKÖVETSÉGE

EMBASSY OF THE HUNGARIAN PEOPLE'S REPUBLIC

69/1973.

Szigorúan titkos!

Előadó: Révész Miklós

Tárgy: Képjárandékozás a Cobourg-i Galériának

Cobourg város vezetői felkértek arra, hogy 1973. február 23-án, ünnepélyes keretek között adjam át Szász Endre magyar festőművész ajándékát - 10 képből álló grafikai sorozatot - a városban újonnan létesülő képgaléria számára.

A Kanadában egyedülálló társadalmi összefogással létesülő képcsarnoknak nagy jelentőséget szánnak a kultúra és a képzőművészet terjesztésében. A megnyitás alkalmával kiállítás rendeznek Vasarely ismert magyar származású francia festő műveiből. Az eseményen az alapító bizottságon és a polgármesteren kívül részt vesznek a kanadai művészeti élet kiválóságai, a sajtó és a rádió képviselői. Az ajándékozási aktust megelőzően a város elöljárói és művészeti vezetői vacsorát adnak a magyar vendégek tiszteletére.

Az adomány átadása után néhány szóban megemlékezem Szász Endre életéről és munkásságáról, a magyar képzőművészet jelenlegi helyzetéről, a kulturális élet területén elért eredményeinkről. Érdemes megemlíteni az aktus szimbolikus jelentőségéhez, hogy a kanadai képzőművészet eme új galériájának megnyitását két jelentős magyar festőművész neve fémjelzi. E szimbolika jó példája lehet az országaink közötti kulturális kapcsolatok fejlődésének, egymás jobb megértését és

megismerését szolgálja. Kifejezem reményemet, hogy a jövőben szélesedni fognak az országaink közötti kulturális kapcsolatok, melyeknek Szász Endre igen jó előfutára és helycsinálója.

A képcsarnok létrehozásának, a kulturális centrumok felépítésének kezdeményezője a Galéria igazgatója, John R. Taylor ismert kanadai művészettörténész. Taylor nagy tisztelője a magyar képzőművészetnek, járt Magyarországon, felesége a Kossuth díjas Imre László festőművész lánya.

Véleményem szerint ez a kis akció is jó szolgálatot tesz a magyar kultúra, művészetünk és ezen keresztül országunk népszerűsítésének. Feltárja az országaink közötti kulturális kapcsolatok bővítésének lehetőségeit, kétoldalú hasznosságát.

Bartha János

nagykövet

Péter János elvtárs

külgügyminiszter

BUDAPEST

Jelzet: MOL XIX-A-33- b -0066/91973. (Magyar Országos Levéltár, Kulturális Kapcsolatok Intézete, TÜK iratok)

b.

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG NAGYKÖVETSÉGE

EMBASSY OF THE HUNGARIAN PEOPLE'S REPUBLIC

Ottawa

SZIGORÚAN TITKOS!

Ottawa, 1973. március 20.

Tárgy: Képjárandékozás a Cobourg-i Galériának

69/1/1973.

Előadó: Révész Miklós

Hív. sz.: 69/1973.

A Cobourg-i Képgaléria elnökének, Charles Hagen-nak és a Galéria igazgatójának, John Taylor ismert kanadai művészettörténésznek a felkérésére 1973. február 23-án, több mint száz meghívott vendég jelenlétében átadtam a Galériának Szász Endre festőművész ajándékát: egy 10 képből álló grafikai sorozatot.

Az ünnepélyes aktuson jelen volt Szász Endre festőművész és felesége, Fisher asszony, járási elnökhelyettes, a város és a torontói művészeti élet vezetői.

Az átadással egyidejűleg nyitották meg Victor Vasarely kiállítását.

Az átadás alkalmával elmondott beszédemben megemlékeztem Cobourg történelmi és kulturális szerepéről, a társadalmi erővel létrehozott Galéria jelentőségéről. A magyar művészek hozzájárulása (itt Szász és Vasarely) a kanadai kulturális és művészeti élet fejlődéséhez szimbólum és egyben példája az országaink közötti kulturális együttműködés lehetőségeinek.

A Galériában megtartott ünnepélyes aktus előtt a város vezetői fogadást adtak tiszteletemre.

A február 24-i torontói, cobourgi és peterboroughi lapok tudósításban számoltak be az eseményről.

Maga az ajándékozás ténye nem tartozik a jelentősebb események közé Kanadában, mivel gyakorlatilag egy kisvárosban történt. Főleg a Globe and Mail cikke, ugyanakkor elkerült vezető kanadai politikai körökbe is. A külügyi főosztályvezető igen pozitívan tért vissza a cikk alapján az ajándékozásra, kedvezően értékelte az elhangzott beszédet és azt a célkitűzésünket, hogy nemcsak a nagy kanadai városokra koncentrálunk egyes kulturális akcióink során.

Szász Endre festőművésznek külön levélben is megköszöntem, hogy az ajándékozást a nagykövetséggel együttműködve bonyolította le, és ezzel hozzájárult kulturális tevékenységünkhöz Kanadában.

Bartha János

nagykövet

Péter János elvtárs

külgügyminiszter

BUDAPEST

Jelzet: MOL XIX-A-33- b -0066/91973. (Magyar Országos Levéltár, Kulturális Kapcsolatok Intézete, TÜK iratok)

c.

MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG NAGYKÖVETSÉGE

EMBASSY OF THE HUNGARIAN PEOPLE'S REPUBLIC

Ottawa

SZIGORÚAN TITKOS!

Ottawa, 1973. június 21.

Tárgy: Petőfi emlékünnepe és kiállítás Ottawában

40/1/1/1973.

Előadó: dr. Tisovszky János

Petőfi Sándor születésének 150. évfordulója alkalmából szervezett kanadai rendezvény-sorozatnak egyik kiemelkedő jelentőségű eseménye volt Kanada fővárosában, Ottawában megrendezett ünnepség és kiállítás.

Az eseményre június 7-én került sor a főváros egyik legimpozánsabb épületében, a Nemzeti Kulturcentrum (National Arts Center) nagyszalonjában. (A termet az intézmény igazgatója, személyes, jó kapcsolatunkra való tekintettel Fel ingyen bocsátotta rendelkezésünkre.) Korábbi megbeszéléseink eredményeként Szász Endre, a jelenleg Kanadában dolgozó magyar festőművész erre az időre készült el a mintegy 30 tablóból álló, Petőfi vers-témákra festett olajfestmény sorozatával.

Az ünnepség programja során a nagykövet bevezetője után dr. Christopher Levenson, az ottawai Carleton Egyetem angol- és irodalom szakos professzora tartott ünnepi beszédet Petőfi életéről, munkásságáról, költészetéről. (A professzor egyébként maga is költő és műfordító, igen sok mai magyar költőt is fordított és fordít angolra. Az előadás teljes szövegét vele előzetesen megbeszéltük - egy példányát mellékeljük.)

A megemlékező beszéd után a nagykövet bemutatta Szász Endrét, majd megnyitotta a kiállítást.

A Petőfi megemlékezést és a kiállítást a nagykövet fogadása követte.

Több mint kétszáz meghívott vendég között megjelent többek között Fergusson asszony, a kanadai Szenátus elnöke, Halstead külügyminiszter-helyettes, több más minisztérium miniszterhelyettese, az ottawai diplomáciai testület számos vezetője, a kanadai kulturális, művészeti, politikai és társadalmi élet vezető személyiségei. (Több miniszter előzetes jelentkezése ellenére nem tudott eljönni egy fontos parlamenti ülés vita miatt.)

Az eseményt a helyi sajtó már előzetesen is hirdette, míg az ünnepségről és megnyitásról mind a sajtó, mind a rádió megemlékezett.

A kiállítás maga tíz napig volt nyitva a nagyközönség számára - tekintettel arra, hogy ebben az időben igen nagy az Ottawába szervezett túrával érkezők száma, amelyek programjában szinte kivétel nélkül szerepel a Kulturcentrum megtekintése - így a kiállítást több ezren tekintették meg.

Megemlítem még, hogy hasonló emlékünnepség és kiállítás szervezésére kerül sor július 6-án Ontario tartomány egyik nagyobb városában, Kingstonban, a helyi magyar kulturális klub és a városi vezetők segítségével. (Ez az esemény egyben bele illeszkedik a város fennállásának 300. évfordulóját ünneplő rendezvénysorozatba is.) Erről annak idején külön jelentünk.

A diplomáciai testület dean-jével megbeszélve, június 14-én az ún. nagyköveti ebédet a National Arts Center szalonjában rendeztük meg, ahol a Szász-féle Petőfi kiállítás még mindig nyitva volt. Az ebéd időtartamára a helyiségek még voltak zárva, így csak a nagyköveti ebéd zajlott a kiállítási teremben. Ennek eredményeként még azok a nagykövetek, akik valamilyen oknál fogva nem vettek részt a megnyitó ünnepségen, megismerkedhettek Petőfi munkásságával. Kivétel nélkül elismerés hangján foglalkoztak mind a festményekkel, mind Petőfi témájával.

Értékelés:

Az esemény maga kevés eltéréssel azonos a világszerte megrendezett Petőfi évforduló ünnepségeivel, azonban néhány említésre méltó megállapítást lehet tenni:

- 1.) Petőfi nem nagyon ismert Kanadában, az esemény hozzájárult megismertetéséhez.
- 2.) A Külügyminisztérium hathatós segítsége hozzájárult a kiállítás sikeréhez.
- 3.) A rendezvény kapcsán, főleg annak nívója következtében nő az érdeklődés hasonló jellegű kiállítások megrendezése iránt Kanada szerte.
- 4.) Szász Endre festőművész azzal együtt, hogy a kiállítás hozzájárult népszerűsítéséhez Kanada fővárosában, így üzleti vonatkozásban a „besegítése” tulajdonképpen megtérült számára, munkájával segítséget nyújtott ehhez és az ezt követő rendezvényekhez, amiért is írásbeli köszönetem fejeztem ki.
- 5.) Az itteni hivatalos szervek segítőkészségét hasonló kanadai kiállítás budapesti megrendezésének engedélyezésénél javaslom figyelembe venni.

Bartha János

nagykövet

Péter János elvtárs,

külügyminiszter

BUDAPEST

Jelzet: MOL XIX-A-33-b-0066/10-1973. (Magyar Országos Levéltár, Kulturális Kapcsolatok Intézete, TŰK iratok)

Címkék:

[Szász Endre](#) ^[4]

[festészet](#) ^[5]

[Kanada](#) ^[6]

Kiadás: 11. évfolyam (2011) 3. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/diplomacia/pillanatsfelvetel_szasz_endre_festomuvesz_es_grafikus_eletebol.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/diplomacia/pillanatsfelvetel_szasz_endre_festomuvesz_es_grafikus_eletebol.html

[2] http://hiresmagyar.network.hu/kepek/hires_magyar_festmenyek/szasz_endre_ferfi_portre

[3] https://www.archivnet.hu/.../galeria_pop.php%3Fga_id%3D28

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szasz-endre>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/festesz>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kanada>